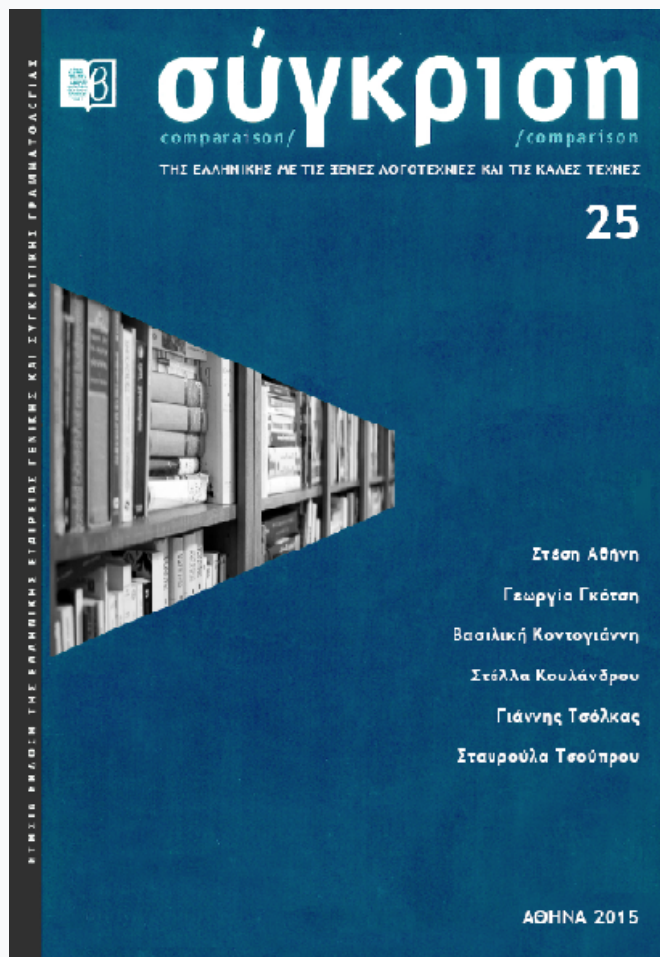

Σύγκριση

Τόμ. 25 (2015)

Elizabeth Mayhew Edmonds: Greek prose fiction in English dress

Γεωργία Γκότση

doi: [10.12681/comparison.9064](https://doi.org/10.12681/comparison.9064)

Copyright © 2016, Γεωργία Γκότση

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γκότση Γ. (2016). Elizabeth Mayhew Edmonds: Greek prose fiction in English dress. *Σύγκριση*, 25, 23–60. <https://doi.org/10.12681/comparison.9064>

Elizabeth Mayhew Edmonds:

Η ελληνική πεζογραφία στην αγγλική μεταφραστική σκηνή*

Γεωργία Γκότση

Πανεπιστήμιο Πατρών

Η αγγλίδα συγγραφέας, ποιήτρια και μεταφράστρια Elizabeth Mayhew Edmonds (1823-1907) υπήρξε σύμφωνα με τον Ξενόπουλο (1893: 90) ηγερία της προβολής της «φιλολογίας», του «βίου και των πόθων των νεωτέρων Ελλήνων» στη βικτωριανή Αγγλία του ύστερου 19ου αιώνα. Λησμονημένη για δύο σχεδόν αιώνες, η φιλελληνική δράση της ήρθε ξανά στο φως τα τελευταία χρόνια στο πλαίσιο μελετών για την αμερικανή και βρετανική πρόσληψη της νεότερης Ελλάδας στον 19ο και πρώιμο 20ό αιώνα (Roessel 2002· Assinder 2012a· Γκότση υπό δημοσίευση).¹

Η συγγραφική ενασχόληση της ώριμης ηλικιακά Αγγλίδας με τη νεότερη Ελλάδα ξεκινά το 1881 με το βιβλίο της *Fair Athens*, στο οποίο περιγράφει τις εντυπώσεις από την ολιγόμηνη διαμονή της στην Αθήνα το προηγούμενο έτος και εκφράζει την αισιοδοξία της για την πορεία πολιτισμικής προόδου των σύγχρονων Ελλήνων. Στο αμέσως επόμενο διάστημα δημοσιεύει τρία άρθρα σχετικά με την Ελλάδα καθώς και την ποιητική συλλογή *Hesperas* (1883), η οποία περιλαμβάνει ελληνόθεμα ποιήματα καθώς και μεταφράσεις ελληνικών στίχων. Ακολουθεί η ανθολογία μεταφράσεων ελληνικής ποίησης *Greek Lays...*, που εκδίδεται για πρώτη φορά το 1885 και επανεκδίδεται συμπληρωμένη με νέα ποιήματα και σημειώσεις τον επόμενο χρόνο από τον έγκυρο εκδοτικό οίκο του Nicholas Trübner (1817-1884). Το έργο της Edmonds, όπως αναγγέλλουν τα πρώτα κείμενά της, προσδιορίζεται από τη συνάρτηση ανάμεσα στην περιηγητική γραφή και τη μετάφραση.² Ταξιδιώτισσα στην Ελλάδα του Γεωργίου του Α΄, όπου μαθαίνει νέα ελληνικά, εξοικειώνεται με τη ζωή των ντόπιων και αναπτύσσει επαφές με μέλη

* Σύντομη εκδοχή του κειμένου αυτού παρουσιάστηκε στο Επιστημονικό Συμπόσιο *Μετάφραση και περιοδικός Τύπος στον 19ο αιώνα* (Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Ε.Κ.Π.Α., Αθήνα, 13-14 Νοεμβρίου 2015).

¹ Προηγουμένως η Σταυροπούλου (1986) είχε καταγράψει τις αυτοτελώς εκδεδομένες μεταφράσεις της ελληνικών κειμένων.

² Βλ. Stark (1999: 143-144) και Assinder (2012a: 107). Για τη διττή ενασχόληση χειραφετημένων αγγλίδων συγγραφέων του 19ου αιώνα με την ταξιδιωτική γραφή και τη μετάφραση βλ. Stark (1999). Ειδικότερα για το εθνογραφικό ενδιαφέρον που ανέπτυξαν βρετανίδες ταξιδιώτισσες στην Ελλάδα του 19ου αιώνα βλ. Mahn (2012: ιδ. 73-98).

της ελληνικής λογιосύνης, η Edmonds συγκεντρώνει «ένα πλεόνασμα αυθεντικών πρωτογενών πληροφοριών»³ για τη χώρα, τις οποίες αναλαμβάνει να μεταδώσει τόσο στο ευπαιδευτο όσο και στο ευρύτερο βικτωριανό κοινό μέσω άρθρων, μεταφράσεων, πεζών κειμένων και ποιημάτων της. Η προώθηση της γνώσης του «άλλου», με άλλα λόγια η μεταβίβαση στοιχείων της γλώσσας, της ιστορίας, της λογοτεχνίας και της πολιτισμικής φυσιογνωμίας μιας Ελλάδας γεωγραφικά κοντινής αλλά πολιτισμικά απόμακρης στους περισσότερους βρετανούς αναγνώστες, υπηρετούσε τη φιλελληνική ιδεολογία της γράφουσας. Ταυτόχρονα, η ενασχόλησή της με έναν ‘περιφερειακό’ πολιτισμό, ο οποίος, ωστόσο, ενδιέφερε το ύστερο βικτωριανό υποκείμενο για μια σειρά λόγων –της έντονης περιέργειάς του για άλλους λαούς, χώρες και ηπείρους, του αρχαιοελληνικού και ρομαντικού παρελθόντος των κατοίκων της Ελλάδας καθώς επίσης της πολιτικής θέσης της χώρας στη σκακιέρα του Ανατολικού Ζητήματος–, πρόσφερε τη δυνατότητα σε μια αυτοδίδακτη γυναίκα, χωρίς επίσημη κλασική παιδεία, να αποκτήσει επιφάνεια και «κύρος» (authority) στον δημοσιογραφικό χώρο και το λογοτεχνικό πεδίο (πρβλ. Assinder 2012a: 102-103, 105-106 και 128), να κερδίζει από την πένα της και να αναπτύξει επαγγελματική συνείδηση.⁴

Κύρια έκφανση της δραστηριότητάς της ως πολιτισμικού διαμεσολαβητή, η μεταφραστική προσπάθεια της αγγλίδας συγγραφέως ήταν πολυετής και πολυσχιδής (ποίηση, πεζογραφία, ιστορία, λαογραφία), και για αυτό εντυπωσιακή παρά τις ελλείψεις της. Η σημασία της στην ανάπτυξη της συγγραφικής ταυτότητας της Edmonds γίνεται καλύτερα αντιληπτή, αν σκεφτούμε ότι με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία, το 1890, μόλις το 16% ενός συνολικού ποσοστού

³ Βλ. Stark (1999: 144), όπου η εσωτερική γνώση του «άλλου» και η παρουσίασή της σε ένα κοινό χωρίς εύκολη πρόσβαση σε αυτήν περιγράφονται ως στοιχεία που χαρακτηρίζουν από κοινού μεταφραστές και συγγραφείς ταξιδιωτικών κειμένων.

⁴ Κάτι τέτοιο υποδεικνύει η διαπραγμάτευση με τον εκδότη της, Thomas Fisher Unwin (1848-1935), για καλύτερη αμοιβή και περισσότερα αντίτυπα της μετάφρασης της νουβέλας *Το βοτάκι της αγάπης*. Βλ. την επιστολή της προς τον εκδότη που δημοσιεύει και σχολιάζει η Assinder (2012a: 145· 73 και 107-108 αντίστοιχα): “I cannot take less than 25 guineas for it – which is after all 10 guineas less than it would realise in a magazine. This slight addition to your offer I am quite sure you will not scruple to give. You know that I am not grasping in asking that sum. § I must also ask you kindly to send me in addition to the 10 vols cloth for myself –10 more for Drosines– I think that is the least we can do for him. It costs me no end of money for buying copies and postage to my friends abroad without him and certainly he is entitled to consideration do you not think so – in parting with the copyright I do not know whether I act wisely but I have no business qualities and do not care to be bored”.

ταυτισμένων αγγλικών μεταφράσεων αποδίδονται σε γυναίκες έναντι του 75% που αποδίδονται σε άνδρες (Stark 2006: 125). Επιπλέον, στην περίπτωση της Edmonds όπως και άλλων γυναικών, η μεταφραστική δραστηριότητα ενίσχυσε και διαμέσου άλλων οδών τον συγγραφικό αυτο-προσδιορισμό της, καθώς συνέβαλε στην πνευματική της ωρίμανση και ενεργοποίησε θεματικές της μυθοπλασίας της.⁵

Αναφορικά με την παρουσίαση του έργου της, η Edmonds λειτουργεί εμφανώς, ως μια μεταφράστρια με επίγνωση και εκτίμηση του ρόλου της: επισύρει την προσοχή των αναγνωστών στην έγκυρη ενημέρωσή της γύρω από τον πολιτισμό των νεότερων Ελλήνων, στη φιλελληνική διάθεση με την οποία τον προσεγγίζει, στους λόγους για τους οποίους μεταφέρει ή ανθολογεί συγκεκριμένα κείμενα και στις πρακτικές που ακολούθησε στην επίλυση επιμέρους μεταφραστικών ζητημάτων. Εκ των πραγμάτων, ωστόσο, η αυτόβουλη αυτή μεταφραστική δράση υπόκειται στις ρυθμίσεις και τις προσαρμογές που επιφέρουν οι νόρμες που διέπουν το αγγλικό μεταφραστικό σύστημα, και ειδικότερα οι προτιμήσεις και οι προσδοκίες του βρετανικού αναγνωστικού κοινού όπως και τα κριτήρια με τα οποία ο βρετανικός εκδοτικός χώρος διακρίνει αξιολογικά και ταξινομεί εμπορικά τα κείμενα.

Στην εργασία αυτή, εστιάζοντας στις μεταφράσεις της πεζών κειμένων νεοελληνικής λογοτεχνίας, διερευνώ τις παραμέτρους που προσδιορίζουν τη μεταφραστική διαπραγμάτευση της νεοελληνικής μυθοπλασιακής πεζογραφίας από την Edmonds – μια διαδικασία εκ προοιμίου καθορισμένη από την ασύμμετρη σχέση ανάμεσα σε μια ‘ασθενή’ γλώσσα και την ηγεμονική κουλτούρα των «εκατόν πενήκοντα εκατομμυρ[ίων] των αναγινωσκόντων την γλώσσαν, ην τόσον γλαφυρώς [έγραφε]» η μεταφράστρια, όπως χαρακτηριστικά σημείωνε το φιλικό περιοδικό *Εβδομάς* του Ιωάννη Μ. Δαμβέργη ([Σημείωμα σύνταξης] 1890). Με βάση τον βιβλιογραφικό πίνακα των δημοσιευμένων και αυτοτελώς εκδεδομένων μεταφράσεων της αγγλίδας συγγραφέως (δεν καταγράφονται ανυπόγραφες μεταφράσεις που πιθανόν της ανήκουν

⁵ Βλ. για παράδειγμα όσα αναφέρει η Assinder (2012a: ιδ. 111-128) για το θέμα της «ανδρειωμένης λυγερής» στο πρωτότυπο και το μεταφρασμένο έργο της. Επίσης, βλ. Γκότση (υπό δημοσίευση). Για τη συμβολή της μεταφραστικής δραστηριότητας στη διαμόρφωση της συγγραφικής ταυτότητας αγγλίδων μεταφραστριών του 19ου αιώνα βλ. ενδεικτικά Stark (2006: ιδ. 126-128).

[26]

ούτε όσες ενσωματώνονται σε άρθρα ή άλλα βιβλία της), ο οποίος παρατίθεται στη συνέχεια, μπορούμε να προχωρήσουμε σε μια σειρά παρατηρήσεων:

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΕΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΤΕΛΩΣ ΕΚΔΕΛΟΜΕΝΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΤΗΣ Ε. Μ. EDMONDS

ΧΡΟΝ. ΜΤΦΡ.	ΤΙΤΛΟΣ ΜΤΦΡ.	ΜΤΦΡ. ΟΝ/ΜΑ ΣΥΓΓΡΑΦ.	ΛΟΙΠΟΙ ΠΕΡΙΚ/ΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ	ΕΚΔΟΤΗΣ - ΕΝΤΥΠΟ	ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ	ΧΡΟΝ. ΔΗΜ/ΣΗΣ - ΕΚΔΟΣΗΣ ΠΡΩΤ/ΠΟΥ
1883	“A translation from Typaldos”. E. M. Edmonds Μετάφραση ποιήματος με τίτλο “The child and death”.	Julius Typaldos	Σύντομο εισαγωγικό σχόλιο	<i>The Academy</i> 594 (22 Sept.) 195	«Το παιδάκι και ο Χάρος»	1849 <i>Πατρίς</i> Κέρκυρας, 1856 στη συλλογή <i>Ποιήματα</i> <i>διάφορα &</i> 1883 <i>Εστία</i>
1885	<i>Greek Lays, Idylls, Legends, &c.: A Selection from Recent and Contemporary Poets.</i> Translated by E. M. Edmonds		With introduction and notes	Trübner & Co., London		
1886	<i>Greek Lays, Idylls, Legends, &c.: A Selection from Recent and Contemporary Poets.</i> Translated by E. M. Edmonds		With introduction and notes. Revised and enlarged edition	Trübner & Co., London		

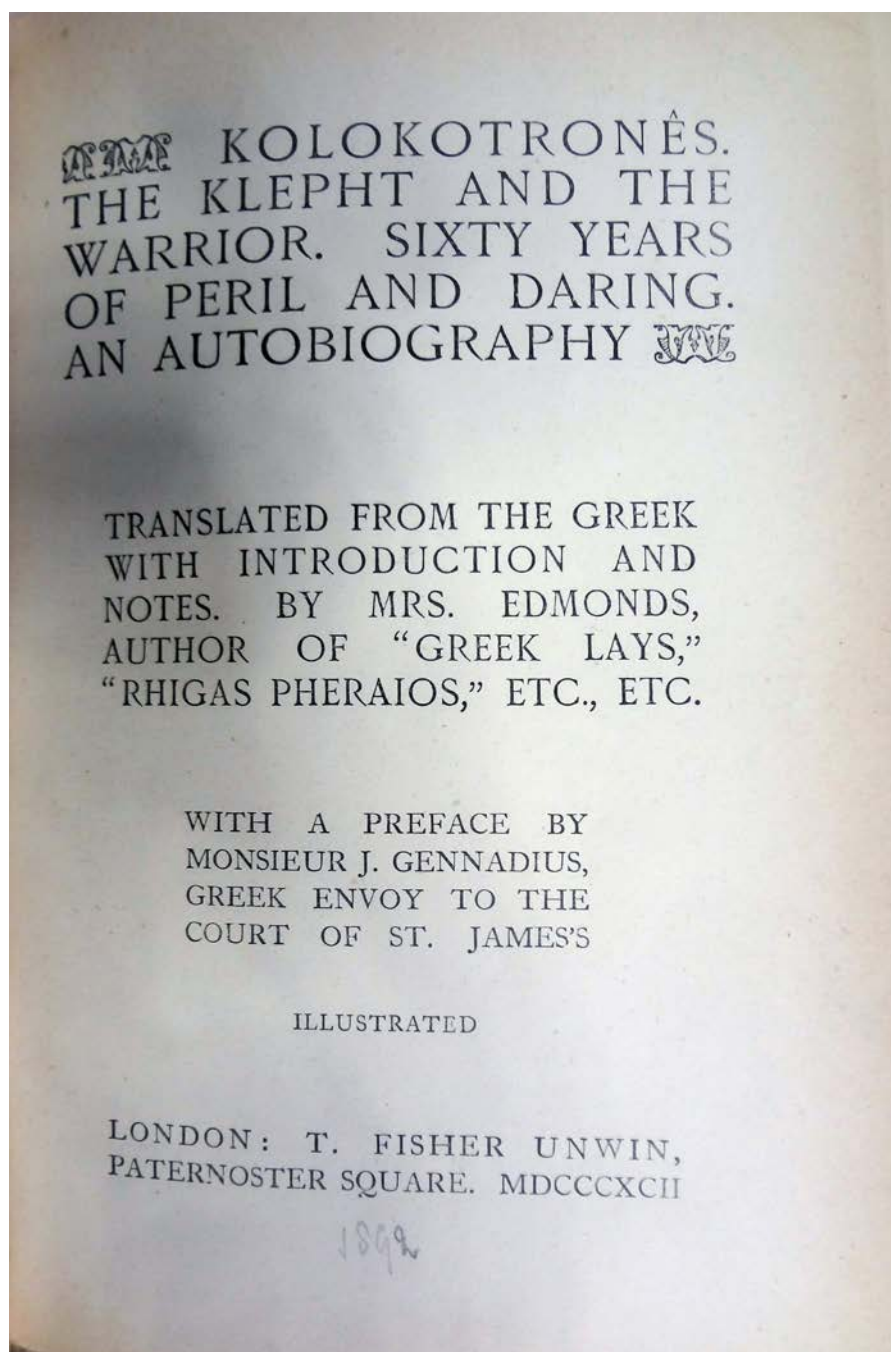
1886	“Local Greek Myths. Communicated by Y. N. Politês to Mrs. Edmonds”	Y. [sic] N. [sic] Politês		<i>The Folk-Lore Journal</i> 4.3, 250-252		
1891	<i>Amaryllis</i>	Γεώργιος Δροσίνης	Έχει αφαιρεθεί η αφιέρωση του πρωτοτύπου στον Δημήτριο Βικέλα	T. Fisher Unwin, London (The Pseudonym Library)	«Αμαρυλλίς»	1885 <i>Εστία</i> & 1886 στον τόμο <i>Διηγήματα και Αναμνήσεις</i>
1892	“Scenes from Greek Life: Chrysanthos. From the Greek of Andreas Karkavitsas”. By Mrs. E. M. Edmonds	Andreas Karkavitsas		<i>The Eastern and Western Review</i> 2.3, 235-240	«Ο Χρύσανθος»	1885 <i>Εβδομάς</i>
1892	<i>The Herb of Love</i>	Γεώργιος Δροσίνης	Prefatory	T. Fisher Unwin, London (The Pseudonym Library)	«Το βοτάνι της αγάπης»	1888 <i>Εστία</i>
1892 ⁶	<i>Stories from Fairyland</i> by George Drosines and <i>The Cup of Tears and Other Tales</i> by Aristotle Kourtidos. Translated from the Greek by Mrs. Edmonds	George Drosines Aristotle Kourtidos [sic]	Preface	T. Fisher Unwin, London (The Children’s Library)	<i>Παραμύθια</i> <i>Παιδικά διηγήματα</i>	1889 1883
1892	<i>Kolokotronês. The Klepht and the Warrior:</i>		With a preface	T. Fisher Unwin, London (The	Ο Γέρων Κολοκοτρώνης <i>Διήγησις</i>	1889 (¹ 1846)

⁶ Ο τόμος κυκλοφόρησε τον Νοέμβριο του 1891, όπως προκύπτει από διαφημίσεις και παρουσιάσεις της έκδοσης στον βρετανικό Τύπο.

	<i>Sixty Years of Peril and Daring. An Autobiography.</i> Translated from the Greek with introduction and notes. By Mrs. Edmonds, author of «Greek Lays,” “Rhigas Pheraios,” etc., etc.		by Monsieur J. Gennadius, Greek Envoy to the Court of St. James. Illustrated	Adventure Series)	<i>συμβάντων της ελληνικής φυλής. Ρητά του Κολοκοτρώνη, μετά της εικόνας του Κολοκοτρώνη επεξεργασμένης υπό Ν. Λύτρα. Τόμοι Α΄ και Β΄. Εν Αθήναις: Βιβλιοθήκη της «Εστίας».</i>	
1893	“Scenes in Greek Life: Chrysoula. After the Greek of George Drosines. (A Sketch)”. By Mrs. E. Edmonds	George Drosines		<i>The Eastern and Western Review</i> 3.4, 291-295	«Χρυσούλα: Διήγημα βραβευθέν εν τω Α΄ διαγωνισμώ της ‘Εστίας’»	1883 <i>Εστία</i>
1897	<i>The Stepmother: A Tale of Modern Athens</i> by Gregory Xenopoulos. Done into English by Mrs. Edmonds	Gregory Xenopoulos	Prefatory To the Reader	John Lane: The Bodley Head, London & New York	<i>Μητρειά: Διήγημα</i>	1890 <i>Παράρτημα της Εστίας (πρώτη δημ/ση στην Εικονογραφη-μένη Εστία)</i>

1) Το όνομα της μεταφράστριας δηλώνεται στη σελίδα τίτλου της ανθολογίας *Greek Lays...* καθώς και στην αγγλική εκδοχή των «Απομνημονευμάτων» του Κολοκοτρώνη, αλλά απουσιάζει από τη μετάφραση της *Αμαρυλλίδος* του Δροσίνη, όπως και από τη σελίδα τίτλου της μετάφρασης της νουβέλας *Το βοτάνι της αγάπης*.

2) Η ανθολογία *Greek Lays...* απευθύνεται σε ένα καλλιεργημένο κοινό, όπως δείχνουν η ύπαρξη προλόγων στους οποίους η συγγραφέας διευκρινίζει τις μεταφραστικές αρχές της, η προσθήκη μιας ιστορικού περιεχομένου εισαγωγής και ο πλούσιος υπομνηματισμός των ποιημάτων, ειδικότερα στην επανέκδοση. Σοβαρό είναι και το εγχείρημα της μεταφοράς σελίδων από τα «Απομνημονεύματα» του Κολοκοτρώνη, όπως μαρτυρούν η εκτενής «ιστορική» εισαγωγή με θέμα τους Κλέφτες και οι επεξηγηματικές σημειώσεις της μεταφράστριας, κυρίως, όμως, ο πρόλογος με την τιμητική υπογραφή του Ιωάννη Γενναδίου: η θεσμική θέση του στην πρεσβεία της Ελλάδος, η εξοικείωσή του με κύκλους βρετανών διανοουμένων και η αναγνωρισμένη μεταφραστική του ταυτότητα προσδίδουν εγκυρότητα στο πόνημα της συγγραφέως. Με βάση την τιμή πώλησης του πανόδετου τόμου (5s.) εικάζουμε ότι προοριζόταν για τα περισσότερο ευκατάστατα μεσαία στρώματα. Δεν πρόκειται, ωστόσο, για ακαδημαϊκό έργο, όπως φανερώνει ο γλαφυρός τίτλος της μετάφρασης (*Kolokotronês. The Klepht and the Warrior: Sixty Years of Peril and Daring. An Autobiography*) και η ένταξή της στην εικονογραφημένη «Σειρά Περιπετειών» (The Adventure Series) του οίκου T. Fisher Unwin, η οποία στόχευε στην προσφορά ενός συνδυασμού γνώσης και αναγνωστικής απόλαυσης. Αξίζει να σημειώσουμε ότι στη σελίδα τίτλου του βιβλίου αυτού, όπως και άλλων που ακολούθησαν, τα μεταφραστικά δικαιώματα μεταβάλλονται υπόρρητα σε δικαιώματα ιδιοκτησίας, καθώς η συγγραφική ταυτότητα της Edmonds δεν διαχωρίζεται από τη μεταφραστική (Εικόνα 1).

Εικόνα 1. Πηγή: Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

Στην περίπτωση μιας τέτοιας ηγεμονικής μεταφοράς η μεταφραστική μητρότητα επισκιάζει τη συγγραφική πατρότητα, συνθήκη που επιτείνεται από την απουσία προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας για τους έλληνες συγγραφείς.⁷

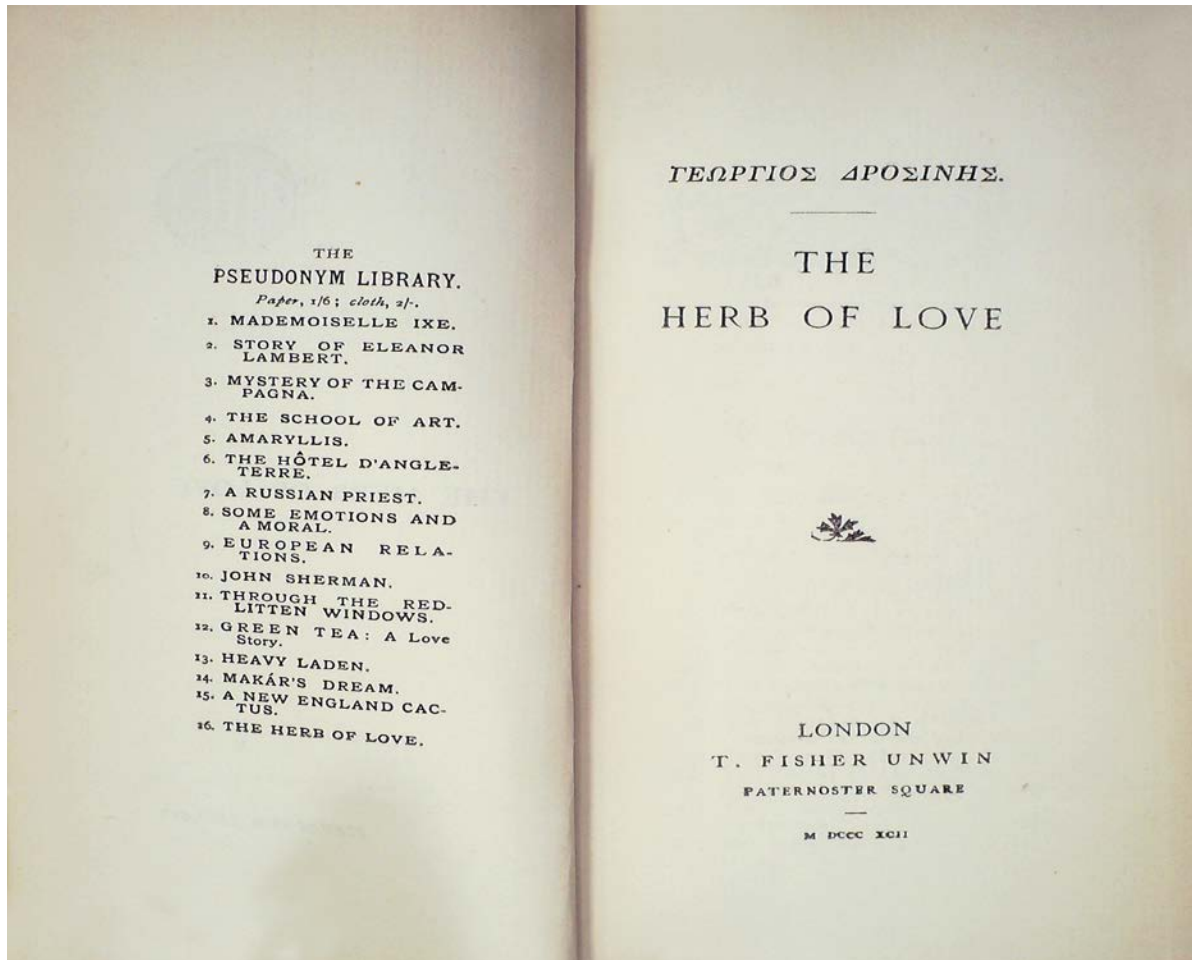
3) Οι εκδόσεις⁸ των δύο μεταφράσεων της ηθογραφικών πεζογραφημάτων του Δροσίνη από τον ίδιο οίκο του Thomas Fisher Unwin –φιλελεύθερου εκδότη με διεθνή ενδιαφέροντα και φιλελληνικά αισθήματα⁹– έχουν διαφορετικό χαρακτήρα. Οι παρακειμενικοί δείκτες των μεταφράσεων αυτών όπως και ο τρόπος διαφήμισής τους στον Τύπο επιβεβαιώνουν την άποψη ότι στις δύο τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα το άνοιγμα μιας μερίδας βρετανών εκδοτών προς την ξένη μυθοπλασία, η οποία έως τότε βρισκόταν χαμηλά στις προτιμήσεις τους συγκριτικά με άλλα περισσότερο ‘ωφέλιμα’ μεταφράσματα (ιστορία, ταξιδιωτική γραφή ή παιδική λογοτεχνία), αφορούσε κυρίως φθηνότερες εκδόσεις για τις μεσαίες αναγνωστικές τάξεις (Hale 2006: 40-44). Πρόκειται, πράγματι, για οικονομικές εκδόσεις βιβλίων τσέπης (με τιμή πώλησης 1s. 6d. για τους χαρτόδετους τόμους) για τα μικροαστικά και μεσαία στρώματα. Η σειρά της «Ψευδωνύμου Βιβλιοθήκης» (Pseudonym Library), στην οποία εντάχθηκαν τα *Amaryllis* και *The Herb of Love*, φιλοξενούσε μεταφρασμένα ξένα λογοτεχνήματα και κείμενα

⁷ Βλ. την επιστολή της Edmonds στον εκδότη της, σημ. 4, παραπάνω. Η μόνη υλική ανταμοιβή του Δροσίνη φαίνεται πως ήταν τα δέκα αντίτυπα τα οποία διεκδίκησε για λογαριασμό του η Edmonds. Η ικανοποίηση που του παρείχε η διεθνής προβολή του έργου του ίσως τον αποζημίωνε για τη ‘μειωτική’ αυτή μεταχείριση. Όπως παραδεχόταν στον Βικέλα: «Και τι άλλο φιλοδοξούμεν επί τέλους ημείς οι εν στενώ κύκλω εργαζόμενοι, τι άλλο παρά να ιδώμεν έργα ημών εξερχόμενα των ελληνικών ορίων;» (Επιστολή αρ. 4 του Δροσίνη προς τον Βικέλα [Αθήνησι, 21 7βρίου 1885], στον τόμο *Δημήτριος Βικέλας – Γεώργιος Δροσίνης* 2015: 56-60, σ. 57). Βλ. ακόμα τις επανειλημμένες αναφορές του στην αγγλική μετάφραση των δύο πεζών του στις σημειώσεις του σε μεταγενέστερες εκδόσεις τους, στα *Σκόρπια φύλλα της ζωής μου* (Δροσίνης 2001: 329-330, 415) και στα ημερολόγιά του (2003: 316-317, 344).

⁸ Με βάση την πληροφορία του Δροσίνη ότι η Edmonds «ήλπιζε να εύρη εκδότην» για την *Αμαρυλλίδα* μετά «την εορτήν του Ιωβηλαίου της Βασιλίσσης» (1887) (Επιστολή αρ. 19 του Δροσίνη προς τον Βικέλα [Εν Λειψία, 29/10 Ιουνίου 1887], στον τόμο *Δημήτριος Βικέλας – Γεώργιος Δροσίνης* 2015: 99-101, σ. 100) και ομόχρονες σημειώσεις του *Δελτίου της Εστίας* (543, 24 Μαΐου 1887, σ. 3) για την αγγλική μετάφραση της νουβέλας και την προσεχή δημοσίευσή της (531, 1 Μαρτίου 1887, σ. 1), συμπεραίνουμε ότι η απόδοση της Edmonds πρέπει να ήταν έτοιμη το 1887, χρονιά που δημοσιεύθηκε η γερμανική μετάφραση της *Αμαρυλλίδος* από τον August Boltz.

⁹ Για τον Thomas Fisher Unwin που ίδρυσε τον εκδοτικό οίκο του το 1882 βλ. Codell (2004) και Assinder (2012a: 108). Οι φιλελληνικές διαθέσεις του διακρίνονται στην αλληλογραφία του με τον Γεννάδιο (βλ. επιστολή αρ. 1 στο Παράρτημα και Assinder 2012a: 146). Αξίζει να προσθέσουμε ότι από το 1893 εμφανίζεται ως μέλος της Society for the Promotion of Hellenic Studies στον κατάλογο μελών του περιοδικού της Εταιρείας («List of Members» 1892-1893: xxviii).

νεότερων συγγραφέων προορισμένα για ξεκούραστη ανάγνωση στη διάρκεια του ταξιδιού, των διακοπών ή της μακρόχρονης ασθένειας¹⁰ (Εικόνα 2).

Εικόνα 2. Πηγή: Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη

¹⁰ Πρόκειται για βιβλία γνωστά ως “railway novels” ή αλλιώς “yellow-backs”. Βλ. σχετικά την κλασική μελέτη του Altick (1998: ιδ. 298-300 και 311-317) που εξετάζει αναλυτικά το βιβλιοεμπόριο της βικτωριανής περιόδου. Για τον χαρακτήρα των βιβλίων της σειράς βρίσκουμε αρκετά σχόλια στον Τύπο. Βλ. π.χ. “the books of the Pseudonym Library are amongst the handiest we have seen for the coat-pocket and for use in travelling. They are also very cheap – only 1s. 6d. a-piece” (“Mademoiselle Ixe” 1890). “Mr. Fisher Unwin has conferred a distinct benefit upon the reading public by his charming Pseudonym Series. They are also so easy to hold for the invalid, and so handy for the traveller, that they quite replace the Tauchnitz edition of the Continent” (“Sketch” 1892) και τη διαφήμιση των βιβλίων ως “Handy for the Pocket in Size and Shape. The Best Books for Holiday Reading” ([“Advertisement”] 1892). Για τον εκδότη της σειράς, η οποία συνιστά “a great means of making known great writers of foreign countries, to mention only Potapenko (the Russian), Drosines (the Greek), and Drachmann (the Dane)” βλ. “London Publishers” (1893).

Στην αριστερή στήλη προβάλλουν με μεγάλα έντονα γράμματα και πλήρη στοιχεία τίτλου η μετάφραση των «Απομνημονευμάτων» του Κολοκοτρώνη και με πολύ μικρότερα στοιχεία, χωρίς καν όνομα συγγραφέα, ο αρχαιοφανής τίτλος *Αμαρυλλίς* της «Ψευδωνύμου Βιβλιοθήκης». Στην απέναντι στήλη διαφημίζεται, και πάλι με αναφορά στο όνομα της μεταφράστριας, η εικαστικά προσεγμένη (χριστουγεννιάτικη) έκδοση των παιδικών αφηγημάτων του Δροσίνη και του Κουρτίδη.

Φαίνεται, λοιπόν, ότι τόσο το εκδοτικό περιβάλλον της Edmonds όσο και η ίδια, έδιναν μεγαλύτερο αξιακό βάρος στην ποίηση, την ιστορία και τη λαογραφία (με την οποία σχετιζόταν και η συλλογή *Stories from Fairyland*), από ό,τι στη μυθοπλασιακή πεζογραφία. Πάρα ταύτα, το μεταφραστικό πρόγραμμα της Edmonds καθορίζεται από τη διάχυτη στη βικτωριανή κοινωνία περιέργεια για τα ήθη, τις αντιλήψεις και τις πρακτικές ‘λιγότερο εξελιγμένων’ λαών ή προγενέστερων πολιτισμικών συστημάτων. Το ενδιαφέρον αυτό, στην περίπτωση της νεότερης Ελλάδας, συνδυαζόταν με την αναζήτηση των εραστών και ερμηνευτών του αρχαίου κόσμου για παγανιστικές επιβιώσεις της αρχαίας θρησκείας στη χώρα και εντεινόταν από την εξιδανικευτική νοσταλγία μιας ήρεμης αγροτικής ζωής, ανεπιστρεπτί χαμένης για τους κατοίκους του βικτωριανού άστεως (Γκότση υπό δημοσίευση). Στα συμφραζόμενα αυτά, η συνολική θεώρηση του μεταφραστικού έργου της Edmonds επαληθεύει την άποψη του Lefevere ότι «οι μεταφραστές δεν μεταφράζουν λέξεις αλλά ιδεολογίες και κόσμους. Μεταφράσιμο δεν σημαίνει αξιομετάφραστο».¹¹ Έτσι εξηγούνται καλύτερα και οι μεταφραστικές επιλογές που κάνει η αγγλίδα λογία από το σώμα κειμένων της σύγχρονης της ελληνικής πεζογραφίας.

*

Περνώντας το 1891 με τη μεταφορά της *Αμαρυλλίδος* από την ποίηση, με την οποία ξεκίνησε τη μεταφραστική διαδρομή της, στην πεζογραφία, η Edmonds στρέφεται σε νεανικά κείμενα του Δροσίνη, του Κουρτίδη, του Καρκαβίτσα και του Ξενόπουλου, τα οποία, με σημερινά κριτήρια, δεν αντιπροσωπεύουν παρά μια ήσσονος σημασίας έκφανση της ελληνικής πεζογραφίας.

¹¹ “translators do not translate words but ideologies and universes. Translatable does not mean worth translating” (Lefevere 1992: 109).

Πρόκειται, ωστόσο, για κείμενα ανερχόμενων στην εποχή τους συγγραφέων που ανέλαβαν ξεχωριστούς ρόλους στην πολιτισμική ζωή του τέλους του 19ου αιώνα. Με δεδομένο ότι η αγγλίδα λογία βασιζόταν σε υποδείξεις που της γίνονταν και στα κείμενα που της προμήθευαν συγκεκριμένοι κύκλοι ελλήνων λογίων (κυρίως του Δημ. Βικέλα¹² και του Ν. Γ. Πολίτη), οι μεταφραστικές επιλογές της σε μεγάλο βαθμό προσδιορίστηκαν από (και αντανακλούν) τις κανονιστικές επιδιώξεις των ανανεωτικών αυτών ομάδων στο ελληνικό λογοτεχνικό πεδίο. Απορίες, βέβαια, γεννά το γεγονός ότι δεν μετέφρασε διηγήματα του Βιζυηνού, ενός δημιουργού με τον οποίο αλληλογραφούσε, και του οποίου την ποίηση εξήρε συστηματικά (Βαρελάς 2014: 82-86· Γκότση 2014). Ερωτήματα εγείρει και η ιδιωτική αλληλογραφία της με τον Ιωάννη Γεννάδιο και τον εκδότη της Thomas Unwin Fisher, στην οποία διακρίνεται μια αίσθηση πολιτισμικής υπεροχής παρά την ταπεινόφρονα πόζα που επιβεβλημένα υιοθετεί όταν απευθύνεται στον πρώτο.¹³ Αν απέναντι στον Δροσίνη διατηρεί μια στάση συγκαταβατικής πατρωνίας, στα απαξιωτικά σχόλιά της για τον πολλαπλά «αποτυχημένο» Ξενόπουλο και την «αισθηματική» ιστορία της *Μητρυιάς* (“sentimental little tale”) διαγράφεται η υπεροψία του αποικιοκρατικού μεταφραστικού υποκειμένου μπροστά στους εκπροσώπους μιας μικρής πεζογραφίας. Ο τόνος αλλάζει όταν η Edmonds ασκεί δημόσια τον διαμεσολαβητικό ρόλο της: έτσι τον Απρίλιο του 1891, σε άγνωστη βιβλιογραφική της παρουσίαση για τα τελευταία τεύχη της *Εβδομάδος* και *Εστίας*, αφού σημειώσει την «υψηλή φήμη» και τους αναγνωρισμένους συνεργάτες του δεύτερου αθηναϊκού περιοδικού, ξεχωρίζει από την ύλη του το «Περί αγωγής» δοκίμιο του Βικέλα και μνημονεύει δίπλα στα ποιήματα του Παλαμά και του Προβελέγγιου, το διήγημα του Ξενόπουλου, «ενός πολλά υποσχόμενου νεαρού συγγραφέα» (“a young writer of

¹² Από την αλληλογραφία του Δροσίνη με τον Βικέλα γνωρίζουμε ότι μαζί με δικά τους κείμενα υποδείχθηκαν στην αγγλίδα μεταφράστρια διηγήματα του Βιζυηνού, του Κουρτίδη και του Καρκαβίτσα. Βλ. επιστολή αρ. 15 (Εν Λειψία 9/21 Απριλ. 87) στο *Δημήτριος Βικέλας – Γεώργιος Δροσίνης* (2015: 89-90).

¹³ Σχετικά με τη στάση της Edmonds απέναντι στον Δροσίνη βλ. όσα σημειώνει η Assinder (2012a) με αφορμή γράμμα της προς τον Ιωάννη Γεννάδιο αναφορικά με τη μετάφραση της *Αμαρυλλίδος* (111, και 146: «Will you kindly accept a copy of a little work of Drosinês which I have amused myself by translating»), καθώς και την επιστολή προς τον εκδότη της σχετικά με τη μετάφραση του ηθογραφήματος *Το βοτάνι της αγάπης* (107-108 και 145). Πρβλ. σημ. 4, παραπάνω. Για τη στάση της απέναντι στον Ξενόπουλο βλ. την επιστολή της προς τον Γεννάδιο αρ. 3 στο Παράρτημα.

great promise”, 1891: 256).¹⁴ Στην πραγματικότητα, η σχέση της γυναίκας μεταφράστριας με τους άρρενες νεοέλληνες δημιουργούς συνιστούσε ένα πλέγμα αμοιβαίων εξαρτήσεων, στο οποίο όλα τα εμπλεκόμενα μέλη στήριζαν στην επιτυχία του μεταφραστικού εγχειρήματος την ανέλιξή τους στο λογοτεχνικό πεδίο. Θα μπορούσαμε, επομένως, να ισχυριστούμε ότι δίπλα στις υπαγορεύσεις της κυρίαρχης αναγνωστικής ζήτησης για εθνογραφική πληροφόρηση που περιγράψαμε παραπάνω, ένας επιπλέον λόγος για την επιλογή των συγκεκριμένων πεζογραφημάτων πρέπει να ήταν ότι η Edmonds διέκρινε σε αυτά τα χαρακτηριστικά της ευπώλητης μυθοπλασίας.¹⁵

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι στο κλίμα που από κοινού διαμορφώνουν η ζήτηση για εύπεπτα αναγνώσματα εξωτικού χρώματος ή για συγκεκριμένα είδη αφηγημάτων (όπως τα παιδικά), ο συνδυασμός λίγης άγνοιας και κάποιας μεροληψίας, οι προσωπικές σχέσεις της μεταφράστριας με συγκεκριμένους συγγραφείς, ίσως και η μεγαλύτερη ευκολία απόδοσης που παρουσίαζαν ορισμένα κείμενα στην επίμονη αλλά διόλου χαρισματική συγγραφέα, η Edmonds εισήγαγε την ελληνική ηθογραφία στην αγγλική μεταφραστική σκηνή με τους όρους εκείνους με τους οποίους μπορούσε να γίνει αποδεκτή: ως μια εθνογραφική εικόνα όψεων του ελληνικού βίου (ηθών, νοοτροπιών, δεισιδαιμονιών) παρά ως αξιανάγνωστη εκδοχή μιας ξένης λογοτεχνίας. Με αυτούς τους όρους όμως, το μεταφραστικό έργο της, με όλη τη συμβολή του στην προβολή της νεοελληνικής πεζογραφίας στον αγγλόφωνο κόσμο, στοιχειοθετούσε μια διαστρεβλωμένη εικόνα της.

Έτσι, το 1897, μολονότι σωστά αποφαινόταν ότι η ελληνική πεζογραφία υστερούσε τα μάλα έναντι της αγγλικής, η εκτίμησή της στηριζόταν σε εσφαλμένα ή παραπλανητικά κριτήρια: στην πρωτοκαθεδρία που έδινε στον ελληνικό ποιητικό λόγο, στην αξιοδότηση του μυθιστορήματος

¹⁴ Συγκεκριμένα, η Edmonds σχολιάζει τα περιεχόμενα των τευχών 6 και 7 της *Εικονογραφημένης Εστίας* του 1891 και αναφέρεται στην «Επαρχιακή φιλανθρωπία» του Ξενοπούλου. (Τη συνεργασία της με το *The Ladder* εξετάζω σε ξεχωριστή εργασία).

¹⁵ Ενδεικτικό είναι το προγενέστερο, δημοσιευμένο σχόλιό της για την πεζογραφία του Δροσίνη: “His prose – or, [...], his poetry in prose form – is equally pleasant [to his poetry] to read” (Edmonds 1888: 321). Σε ένα δεύτερο επίπεδο, στις επιλογές της διακρίνεται το ειδικότερο ενδιαφέρον μιας μεταφράστριας με φεμινιστικές αναζητήσεις για κείμενα στα οποία περιγράφονται η δράση ή και ο ψυχισμός γυναικείων χαρακτήρων (Γκότση υπό δημοσίευση).

ως του κύριου πεζογραφικού είδους, στην προβολή του κύκλου της και τη συνακόλουθη αυτοπροβολή της, στην άγνοια ή, ίσως, και αποσιώπηση ωριμότερων προϊόντων της ελληνικής πεζογραφίας:

The novel and romance have in Greek literature shown nothing of the vast strides made by this branch of letters among ourselves. It may be said, without fear of contradiction, that their development is still to be looked for. Poetry has hitherto taken the lead [...]. Neo-Hellenic prose-fiction has been much more tardy in its growth, and if this were the place for its consideration, the causes would not be far to seek. Sufficeth it here to state broadly that the number of living novelists that may be deemed worthy of any mention may almost be reckoned upon the fingers. The foremost among these –to wit, Dr. Demetrius Bikelas, George Drosines, and Kostas Palamas– were all known as poets before they became novelists. Through the admirable translation by J. Gennadius, the late Greek Minister at the Court of St. James, “Loukis Laras,” a story of the Greek Revolution, by Dr. Bikelas, may be familiar to those English readers who take an interest in an eventful period; and several tales from the pen of George Drosines have appeared in the “Pseudonym Library;” but the catalogue, if confined to an ordinary-sized novel, is exceedingly limited, although the short tale is not so infrequent (Edmonds 1897: 7-8).

Από την άλλη πλευρά, πιστή στη διαμεσολαβητική της αποστολή, η Edmonds αξιοποιεί το περιεχόμενο των μεταφράσεών της προκειμένου να αποσυνδέσει την πρόσληψη αυτής της ‘υπανάπτυκτης’ ακόμα πεζογραφίας από ζητήματα αισθητικής αρτιότητας, δικαιώνοντας την ανάγνωσή της στη βάση των εθνογραφικών περιεχομένων της και αιτιολογώντας έτσι, υπόρρητα, τις επιλογές της.

Αξίζει να προσέξουμε τον πρόλογό της στη μετάφραση της *Μητρυιάς* του Ξενόπουλου. Το διήγημα γράφεται σε μια περίοδο που ο συγγραφέας δοκιμάζει τη γραφή του στην κατεύθυνση της ρεαλιστικής αναπαράστασης, του κοινωνικού προβληματισμού και της ψυχογραφίας. Έτσι,

στο προλογικό του σημείωμα στην πρώτη έκδοση της *Μητρικής*, ο Ξενόπουλος (1890β)¹⁶ επιστρατεύει τον ρεαλισμό («η παρούσα διήγησις είναι αληθής ιστορία») ως αποδεικτικό μέσο των αντιρρήσεών του στο ζήτημα του «εν νεαρά ηλικία» γάμου, το οποίο εμφανίζει ως το κεντρικό θέμα του διηγήματός του. Η Edmonds, μολονότι μεταφράζει το σημείωμα του συγγραφέα, δεν συμμερίζεται απαραίτητα την οπτική του.¹⁷ Επιπλέον, αποδεσμεύει το διήγημα από τη νεανική ροπή του Ξενόπουλου προς τον ηθικά αμφίβολο ζολαδικό νατουραλισμό που ενοχλούσε τα πουριτανικά αισθήματα της ίδιας και των αναγνωστών της. Προσαρμόζοντας τεχνηέντως τον πρόλογό της στον ορίζοντα προσδοκιών του κοινού της και αντλώντας από τις προσωπικές της εμπειρίες, συστήνει το μελοδραματικό, στην ουσία, διήγημα, αφενός, ως μια διδακτική ιστορία οικογενειακού ήθους και, αφετέρου, ως μια αληθινή εικόνα ιδιωτικής αθηναϊκής ζωής. Η αυθεντικότητα της αφήγησης πιστοποιείται από τη μεταφράστρια και ενισχύεται μέσω τοπωνυμικών αναφορών σε κεντρικά σημεία της πρωτεύουσας, τα οποία μπορούσε να αναγνωρίσει το κοινό των βρετανών επισκεπτών στην Ελλάδα:

All they who are familiar with Modern Athens will at once recognize every street and corner that is mentioned in this tale of the “Stepmother.” Philhellene Street, Concord Square, and the pleasant walks along the roads leading to Patesia and Kephissia, are to them as household names. [...] Few, however, of the temporary inhabitants become intimate with the home-life of the well-to-do Greeks, who, in a certain measure, are reserved in their intercourse with strangers, the interior of their homes not being accessible, at least up to a certain date, to the ordinary traveller; and of many such homes the following tale is a fair representation. [...]

The author has written several longer novels in the realistic style, and upon my making some strictures upon one which he had kindly sent me, he most eloquently and warmly

¹⁶ Ευχαριστώ και από εδώ την Άλκηστη Σοφού που μου έστειλε φωτοτυπημένο αντίγραφο της πρώτης έκδοσης της *Μητρικής* από το αντίτυπο που φυλάσσεται στο Νεοελληνικό Ινστιτούτο της Σορβόνης. Το σημείωμα αυτό αντικαθίσταται στη δεύτερη έκδοση της *Μητρικής* (1918). Βλ. Φαρίνου-Μαλαματάρη (1990: 98, η οποία στη σημ. 9 παραθέτει την αγγλική μετάφρασή του).

¹⁷ Βλ. Edmonds (1897: 7): “whether Mr. Xenopoulos in the following tale has proved the unadvisability of such early marriages as are so frequent in his country, must be left to the consideration of the reader”. Το θέμα τίγεται και στις συγκρατημένες, αβιβλιογράφητες έως τώρα, κριτικές του βιβλίου στον αγγλικό Τύπο. Βλ. “The Stepmother” (1897) και “Fiction” (1897).

defended himself in a long letter, which declared his admiration of Zola as his master.¹⁸ His more recent stories, however, are not open to any such criticism; and although the “Stepmother” deals with a very delicate subject, it is handled throughout with great reserve, and in the end, duty, though blinded by tears in the struggle, triumphs over passion (Edmonds 1897: 5-7).

Με τον πρόλογό της, πάλι, στον τόμο *Stories from Fairyland* (1892), που περιλαμβάνει μεταφράσεις αφηγημάτων από τα *Παραμύθια* (1889) του Δροσίνη και τα *Παιδικά διηγήματα* (1883) του Κουρτίδη, η Edmonds προσπαθεί να δικαιολογήσει την ωραία αλλά άπιστη απόδοση του κύριου τίτλου της συλλογής. Με την αφορμή αυτή αναφέρεται στις διαφορές των Νηρηίδων από τις «νεράιδες» (fairies) και σε στοιχεία της αρχαίας μυθολογίας και της ευρωπαϊκής παράδοσης που διακρίνει στη γραφή του Δροσίνη, στην οποία και εστιάζει αποκλειστικά την προσοχή της. Ο πρόλογός της παρασύρει τους ξένους κριτικούς της συλλογής σε μια ειδολογική συζήτηση, ενώ τα ίδια τα ελληνικά αφηγήματα επαινούνται γενικόλογα για τη ζωντανή φαντασία και τον ευχάριστο χαρακτήρα τους.¹⁹

Ανάλογα, στον πρόλογό της στο *The History of a Church Mouse* (1892), που αντλούσε την έμπνευσή του από το ποίημα «Η νυχτερίδα» του Γεωργίου Βιζυηνού (Βαρελάς 2014: 84), η συγγραφέας παρουσιάζει το αφήγημά της ως ένα απλουστευμένο λαογραφικό πόνημα για το νεανικό κοινό: “In the ‘History of a Church Mouse’ many of the manners and customs of the Greek peasants are indicated in a short and simple manner, sufficient to give a young reader

¹⁸ Πρόκειται, μάλλον, για τον Νικόλα Σιγαλό (1890). Την ίδια χρονιά με το μυθιστόρημα, ο Ξενόπουλος δημοσίευσε στην *Εικονογραφημένη Εστία* το γνωστό άρθρο του «Αι περί Ζολά προλήψεις» (1890), με το οποίο συνηγόρησε υπέρ του νατουραλισμού στην τέχνη.

¹⁹ Θησαυρίζω εδώ τέσσερις κρίσεις: “Christmas books”, *The Athenaeum* 3341 (7 Νοεμ. 1891): 615· “Current literature – Gift books”, *The Spectator* (21 Νοεμ. 1891): 706· “Gift books”, *The Academy* 1021 (28 Νοεμ. 1891): 477 και “Christmas books”, *The Saturday Review* 72.1883 (28 Νοεμ. 1891): 622. Από τα ηθικοπλαστικά διηγήματα του Κουρτίδη (1883), η Edmonds μετέφρασε τέσσερα, ένα με στόχευση την εθνική αγωγή («Ο ανδριάς του ήρωος») και τρία με θέματα (ορφάνια, κοινωνική διαφοροποίηση, γονεϊκή αφοσίωση) που συνέπλεαν με βικτωριανές φιλανθρωπικές μέριμνες: «Το ποτήριον των δακρύων», που έδωσε το όνομά του στο δεύτερο μισό του τίτλου της συλλογής, «Τα δύο υποδηματάκια» και «Το ορφανόν μας».

some comprehension of the state of life in remote districts of Greece *at present time*” (“Prefatory” στο Edmonds 1892b: vi, η έμφαση δική μου).

Την ίδια εγγήγορση απέναντι στις προτιμήσεις του κοινού της και, κατ’ επέκταση, στις υπαγορεύσεις της εκδοτικής αγοράς μαρτυρά ο προγενέστερος πρόλογός της στη μετάφραση της νουβέλας του Δροσίνη *Το βοτάνι της αγάπης*, όπου υπογραμμίζει το σύγχρονο «ανθρωπολογικό ενδιαφέρον» του βιβλίου (Γκότση υπό δημοσίευση): “The following story is a faithful detail of customs, as well as of many superstitions, which are still prevalent in well-wooded picturesque Euboea. [...] The descriptions [...] may be accepted as a true picture of many parts of Euboea at the present time” (Edmonds 1892: 7-8). Η νησιωτική ζωή σκιαγραφείται ως μια μορφή εξευγενισμένου πριμιτιβισμού που θα μπορούσε να κεντρίσει την προσοχή όσων εντυφούσαν στα επιβιώματα προγενέστερων μορφών κοινωνικού βίου, όσων θέλγονταν από τις αναμνήσεις του αρχαίου παγανιστικού κόσμου ή όσων απλώς αναζητούσαν την ευχαρίστηση μιας νοητής επιστροφής σε έναν προ-βιομηχανικό χρονότοπο.

Αν κρίνουμε από τις πολυάριθμες βιβλιοπαρουσιάσεις της μετάφρασης στον βρετανικό Τύπο, το *The Herb of Love* (1892) έτυχε απήχησης, γεγονός που υπογραμμίζει η *Εικονογραφημένη Εστία* υπηρετώντας την εγχώρια προβολή του συγγραφέα και εκδότη της.²⁰ Οι αποτιμήσεις της αγγλικής κριτικής αναδεικνύουν το διττό εθνογραφικό και αρχαιολατρικό πρίσμα μέσα από το οποίο, και σύμφωνα με τις συστάσεις της οξυδερκούς μεταφράστριάς, προσλαμβάνεται η ηθογραφία του Δροσίνη και, κατ’ επέκταση, η ελληνική ύπαιθρος στη Βρετανία της δεκαετίας του 1890.²¹

Έτσι, ο κριτικός της μηνιαίας λονδρέζικης επιθεώρησης *Novel Review* θεωρεί το βιβλίο αξιανάγνωστο ως ανθρωπολογική περιγραφή μιας *terra incognita*. Κατά ειρωνικό τρόπο, μια τέτοια οπτική, που ουσιαστικά εξόριζε τους ‘πρωτόγονους’ έλληνες χωρικούς από την πολιτισμένη ανθρωπότητα, υπονόμειε τη φιλελληνική διάθεση του μεταφραστικού εγχειρήματος της Edmonds:

²⁰ Βλ. το «Αναγνωστήριον» του Σεπτεμβρίου του 1892, όπου καταχωρίζονται πρόσφατες «ευμενείς βιβλιοκρισίες» από πέντε αγγλικά περιοδικά και εφημερίδες (1892: 222).

²¹ Για άλλες κριτικές της μετάφρασης στον βρετανικό Τύπο βλ. Γκότση (υπό δημοσίευση).

The story is chiefly interesting for the glimpses it gives us of a people *which seem more remote to most English people than do the Zulus or the inhabitants of Siberia*. Of Euboea little is known but the name. There are minute descriptions of scenery and of the manners and customs of these Greek people; and from beginning to end of the tale we move through an atmosphere of superstition (Edmonds 1892a, η έμφαση δική μου).

Ο πριμιτιβισμός εξωραΐζεται από τον ευμενή κριτικό του μηνιαίου περιοδικού *The Bookman* που ανακαλύπτει στο νησί της νουβέλας τη συνέχεια του αρχαίου βουκολισμού.

“The Herb of Love” (Pseudonym Library) is an idyll of modern Greece. But it might be the Greece of centuries ago, for the scene is laid in Euboeia, which still keeps its old-world customs, its poetical speech, its beliefs and superstitions, in spite of the contact of its sons with the life of towns when they are drafted off to serve in the army. [...] The little tale is full of colour and poetry (“The circulating library” 1892: 185).

Κάπου ανάμεσα σε ένα θεοκρίτειο σκηνικό και τη χώρα των Ζουλού, η όποια πραγματικότητα της Εύβοιας εξαφανίζεται. Η πλάνη, βέβαια, στην οποία εξωθούν τόσο το περικείμενο όσο και το ίδιο το κείμενο, δεν περνάει πάντα απαρατήρητη. Έτσι, ο σκεπτικός συντάκτης της διμερούς κριτικής “Theocritus-up-to-date” της *Pall Mall Gazette* (1892)²² εκφράζει εύλογες απορίες: αμφισβητώντας τα γραφόμενα της μεταφράστριας, αναρωτιέται για τις πιθανές επιδράσεις της σύγχρονης αγροτικής λογοτεχνίας στη γραφή του Δροσίνη και υπονομεύει τις δηλώσεις του αφηγητή του για το «αρχαιοπρεπές» ιδίωμα των χωρικών χαρακτήρων του:

²² Μαζί με το *The Herb of Love* βιβλιοκρίνεται και το *The Island of Fantasy* του Fergus Hume. (Έχει ενδιαφέρον ότι απόκομμα της κριτικής αυτής επισυνάπτεται στο αντίτυπο της μετάφρασης της Γενναδείου Βιβλιοθήκης). Τον θεοκρίτειο χαρακτήρα της γραφής του Δροσίνη είχε αμφισβητήσει προηγουμένως ο ψευδώνυμος κριτικός της *Αμαρυλλίδος* που σημείωνε ειρωνικά ότι “To my mind ‘Hi[gh]-diddle-diddle would rank as an idyll’ – as soon as ‘Amaryllis’” (Nokes, the Nooze-Boy 1891).

“The Herb of Love”, says its translator, Miss Edmonds, in her preface to the book, “gives a faithful account, so far as it goes, of pastoral Euboea [...]”. As the scheme of the tale itself is purely pastoral, with scenes and characters rural and idyllic, a shepherd its hero, a gipsy-maiden its heroine, it is interesting to see how this modern Greek tale-writer, affected by the most recent models in fiction, should deal with so Theocritan a subject. He himself is inclined, perhaps, to lay too much stress on the pristine, unchanged quality of the vernacular of his native Euboeans, [...] Or is it that M. Drosines has the modern defects of his qualities, and is something less than Theocritan in dealing with his idyllic dialogue in the love passages between Giannos and Zemphyra? Perhaps his opening, which is more in the vein of Tourguenief than of any older poet or novelist, leaves the reader inclined to see traces of a new realistic art throughout the story. Perhaps it is merely that the taking yellow covers of this latest volume of the Pseudonym Library recall the arcades of Odéon in Paris, and the yellow-clad fiction of M. Daudet and his congeners, which there abounds.

Εν τέλει, ωστόσο, ούτε ο εν λόγω κριτικός υπερβαίνει το δέλεαρ ενός ζώντος παγανισμού. Η νουβέλα δικαιώνεται για μια ακόμα φορά ως εθνογραφική αναπαράσταση: “In spite of all, however, ‘The Herb of Love’ makes a distinct impression of the country life in the isles of Greece, which goes on much the same to-day, almost within sound of the steam whistle, as in the day when Amaryllis sported in the shade”.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε ότι η Edmonds μέσω των προλόγων της έσπευδε να αναδείξει ως πραγματικές τις πλαστές εκδοχές του επαρχιακού και αστικού ελληνικού βίου που περιγράφονταν αντίστοιχα στο *Βοτάνι της αγάπης* και τη *Μητρυνιά*. Η σύνδεση της ελληνικής ηθογραφίας με τη ρεαλιστική μέθοδο, την οποία έντεχνα υπέβαλλε, αφορούσε στην αλήθεια μιας ‘σύγχρονης’ εθνογραφικής αποτύπωσης και όχι στην κοινωνική μελέτη του πραγματικού, στην οποία είχε προχωρήσει ο αγγλικός ρεαλισμός. Οι συναρτήσεις με τη ρεαλιστική πρακτική καθώς και με διαμορφωμένες μορφές της αγγλικής ρεαλιστικής παράδοσης, που ενεργοποιούνταν στο περικείμενο, προσανατόλιζαν τους αναγνώστες της προς μια τεχνοτροπία που τους ήταν οικεία· συνεπώς διευκόλυναν την πρόσληψη των ελληνικών κειμένων. Γιατί, σε

αντίθεση με τη νεοελληνική μούσα που ως έναν βαθμό ήταν γνωστή στη Μεγάλη Βρετανία των τελευταίων δεκαετιών του 19ου αιώνα μέσω εκδόσεων ανθολογιών δημοτικής ποίησης, ταξιδιωτικών κειμένων και γλωσσικών εγχειριδίων που συμπεριλάμβαναν δείγματά της, η νεοελληνική πεζογραφία παρέμενε άγνωστη, με μικρή εξαίρεση τον πολυμεταφρασμένο *Λουκή Λαρά* του Βικέλα: ο συγγραφέας του, άλλωστε, αποτελούσε μια ξεχωριστή περίπτωση καταξιωμένου λογίου με διεθνείς γνωριμίες.²³ Επομένως, η ένταξή της σε ένα πλαίσιο αναφοράς στην κουλτούρα άφιξης κρινόταν απαραίτητη.

Χαρακτηριστικά, ο υπέρτιτλος «Scenes in/from Greek Life» καθώς και ο υπότιτλος «(A Sketch)», με τους οποίους η Edmonds πλαισίωσε τις αποδόσεις του «Χρυσάνθου» του Καρκαβίτσα και της «Χρυσούλας» του Δροσίνη, παρέπεμπαν σε διαδεδομένες μορφές της αγγλικής ρεαλιστικής λογοτεχνίας, στις οποίες η χρήση ζωντανών λεπτομερών περιγραφών της συμπεριφοράς χαρακτήρων μέσα σε ένα συγκεκριμένο εθνικό σύνολο και γεωγραφικό περιβάλλον οδηγούσε στην ταύτιση της παρατήρησης με τη γνώση (Agathocleous 2011: 74 με αναφορά στο αφηγηματικό «σκίτσο»)²⁴. Εξάλλου, η χρήση του ίδιου υπέρτιτλου για τις μεταφράσεις των δύο διηγημάτων που δημοσιεύθηκαν στο μηνιαίο περιοδικό ποικίλης ύλης *The Eastern and Western Review* δημιουργούσε την εντύπωση μιας σπονδυλωτής εσωτερικής ενότητας, παραπέμποντας στο πρότυπο της συλλογής διηγημάτων *Scenes of Clerical Life* (1858) της George Eliot. Με παρόμοιο τρόπο, ο υπότιτλος “A Tale of Modern Athens”, με τον οποίο η μεταφράστρια αντικατέστησε τον ειδολογικό προσδιορισμό «διήγημα» της *Μητρυιάς*, χάριζε στην αισθηματική ιστορία ένα ελκυστικό τοπικό χρώμα συνδεδεμένο με μια πόλη εμβληματική στην ευρωπαϊκή φαντασία. Επιπλέον, μπορούσε να ανακαλέσει στην αναγνωστική μνήμη ανάλογους τίτλους γνωστών αγγλικών έργων όπως είναι αυτός του μυθιστορήματος *A Tale of Two Cities* (1859) του Charles Dickens.

*

²³ Στον βρετανικό Τύπο βρίσκουμε αρκετές αναφορές στο έργο του, ανάμεσά τους και μια επαινετική βιβλιοκρισία του μυθιστορηματός του από τον Henry Fanshawe Tozer (1881).

²⁴ Η φαινομενικά ασυνεχής μορφή του «σκίτσου» τονίζει τόσο τη ζωγραφική αμεσότητά του όσο και την αντιπροσωπευτικότητά του, το γεγονός δηλαδή «ότι το σκίτσο περιγράφει νοοτροπίες και εθιμικές συνήθειες ως δείγματα συλλογικότερων καταστάσεων» (Γκότση 2004, 76).

Γενικότερα, στις λογοτεχνικές μεταφράσεις της, η Edmonds, μολονότι δεν υπονομεύει προγραμματικά την αρχή της πιστότητας της μετάφρασης, κινείται με αρκετή ελευθερία απέναντι στα πρωτότυπα κείμενα ακολουθώντας, επί το πλείστον, την κυρίαρχη νόρμα του αγγλικού μεταφραστικού συστήματος που φέρνει το ξένο κείμενο κοντά στον αναγνώστη.²⁵

Ειδικότερα, κατά τη μεταφορά της νεοελληνικής πεζογραφίας, η οποία προοριζόταν για το ευρύτερο κοινό, η στρατηγική της Edmonds απέβλεπε κυρίως να καταστήσει το ελληνικό κείμενο θελκτικό στον αναγνώστη της. Θα πρέπει, πάντως, να σημειωθεί ότι στα μεταφράσματά της οι επιχώριοι μετασχηματισμοί του πρωτοτύπου είναι συνηθέστερα αποτέλεσμα έλλειψης κατανόησης της πηγής της παρά μιας διαδικασίας συστηματικών επιλογών, ενώ δεν λείπουν στοιχεία ξενικής μεταφραστικής τακτικής. Για παράδειγμα, μεταγράφει φωνητικά τοπωνύμια και ανθρωπωνύμια και συρρικνώνει στο ελάχιστο τα ερμηνευτικά της σημειώματα· παράλληλα, όμως, μπορεί να αφαιρεί, να παραφράζει ή να αποδίδει εντελώς ελεύθερα (ακόμα και αταίριαστα) ειδικότερες μονάδες του κειμένου όπως ιδιωματικές ή ενδυματολογικές λέξεις.²⁶

Άλλοτε συνοψίζει ή παραλείπει λεπτομερειακές περιγραφές και επεξηγήσεις που πιθανόν θεωρεί κουραστικές για το κοινό της ή δυσκολεύεται να αποδώσει. Η βράχυνση της αρχικής αφήγησης δεν δημιουργεί, απαραίτητα, αίσθηση αναγνωστικού κενού, ενώ υπάρχουν φορές που η μεταφράστρια βάζει τη συγγραφική πινελιά της στα σημεία που συμπυκνώνει:

²⁵ Για τη στάση της βλ. ενδεικτικά όσα σημειώνει στους προλόγους των δύο εκδόσεων της ανθολογίας της *Greek Lays...*: Edmonds (1885: ix-x): “The endeavour has been to keep as nearly as possible to the metres and forms of the originals. This endeavour has, however, not been made in the case of the ‘Folk Songs’ of Mr. George Drosinēs, where the unrhymed long lines, finding their harmony in the accentuated stress of modern Greek, would have lost still more than they have already done had any attempt been made to imitate their construction in an English translation”. επίσης, Edmonds (1886: vii-viii): “Throughout I have avoided the admixture of Greek words. ‘Manna’ and ‘Manoula,’ although euphoniously pretty, are not preferable in their English dress to ‘Mother’”. Για την κυρίαρχη παράδοση της επιχώριας μεταφραστικής στρατηγικής στη Μεγάλη Βρετανία και τη σταδιακή διάδοση ξενοποιητικών μεταφραστικών αντιλήψεων στη διάρκεια του 19ου αιώνα βλ. Stark (1999: 64-95). Για τη διάκριση ανάμεσα στην «ξενική» (foreignizing) και την «επιχώρια» (domesticating) μετάφραση βλ. Venuti (1995) και με αναφορά στην ποικιλία της σχετικής ορολογίας βλ. Δημητρούλια – Κεντρωτής (2015: ιδ. 30-32, 97).

²⁶ Πρβλ. π.χ. «– Στρίγγλα, φιδοδαγκωμένη, βρωμοκατσιβέλα, χαραιοφαγού, μαγαρισμένη» (Δροσίνης 1888: 72) και “‘Witch-snake-gipsy-accursed one! Begone!’” (Δροσίνης 1892: 27). Επίσης, «Έφερε το εθνικόν ένδυμα, την αρχαϊκήν πάλλαν και ζεύγος επάργυρων πιστολίων εντός χρυσοκέντητου σελαχίου» (Καρκαβίτσας 1885: 507) και “He wore the national costume, with a short broadsword stuck in a gold-embroidered belt” (Edmonds 1892c: 235).

Ακόμη η αυτή σεμνότης του ήθους, ο αυτός ρεμβώδης και σοβαρός χαρακτήρ, η αυτή της ψυχής η λεπτότης και η ευγένεια, δι' ων ο καλλιτέχνης εξωγόνησε μετά θαυμαστής επιτυχίας τους ανύχους χαρακτήρας του πίνακός του. Πώς ωμοιάζον! (Ξενόπουλος 1890α: 10).	Each had the same modest look; and the artist, with wonderful success, had transferred to the lifeless canvas the nobility of a living soul. How alike they were! (Xenopoulos 1897: 16).
--	--

Κατά κανόνα, πάντως, η λιτότερη απόδοση στην οποία τείνει η μεταφράστρια διασώζει το βασικό περιεχόμενο του πρωτοτύπου αλλά αποδυναμώνει τα εκφραστικά χαρακτηριστικά του, οδηγώντας σε σημαντικές νοηματικές απώλειες ή σημασιακές αλλοιώσεις, όπως όταν αφαιρεί από τη μετάφραση της *Μητρυιάς* τις σκέψεις περί αυτοκτονίας του απελπισμένου ήρωα και τους παλαμικούς στίχους που τις «διήγειρον» (Ξενόπουλος 1890α: 89-90· πρβλ. Xenopoulos 1897: 112). Στην απόδοση του «Χρυσανθου», πάλι, απαλύνεται η τραγικότητα της σύγκρουσης ανάμεσα στην εθνική και την ατομική ταυτότητα της ντυμένης ανδρικά ηρωίδας καθώς απομακρύνονται από τα τελευταία λόγια της αναφορές στη δυστυχία που της προξένησε η απόκρυψη του φύλου της.²⁷ Επιπλέον, επειδή η περιορισμένη ελληνομάθειά της δεν επιτρέπει στην Edmonds να αντιληφθεί σημασιολογικές αποχρώσεις της ομιλούμενης γλώσσας, ενώ δυσκολεύεται να αποδώσει τα διαλεκτικά ιδιώματα των χωρικών χαρακτήρων του Δροσίνη και του Καρκαβίτσα, καταλήγει να επιβάλλει μια άτονη υφολογική ομοιομορφία, η οποία καταστρέφει τις γλωσσικές και αφηγηματικές διαστρωματώσεις των κειμένων τους και τις ιδεολογικές συνιστώσες τους. Κατά συνέπεια, αμβλύνει τη φωνογραφική αξιοπιστία του ηθογραφικού ρεαλισμού των συγγραφέων, αντί να επιχειρήσει να την προσεγγίσει αναλογικά μέσω της χρήσης ιδιωμάτων και κοινωνιολέκτων της αγγλικής. Σταχυολογώ δύο παραδείγματα:

– Γιατί να 'ς το κρύψω; Το Δήμο τον αγάπησα πολύ... Έρθε κ' έγειν' η όπι μου, σαν το λειμόνι· εμαράθηκα,	Why should I conceal it? Demos became very dear to me. Ah, how good he was! More
---	---

²⁷ «Τι κακομοιριές κ' η 'δικές μας!... [...] Τι 'πάθαμε οι άμοιροι για 'κείνη τη 'λευθεριά!...» (Καρκαβίτσας 1885: 509, πρβλ. Edmonds 1892c: 509). Τη μετάφραση εξετάζει η Assinder (2012a: 123-128)· βλ. επίσης της ίδιας (2012b), όπου όμως δεν βασίζεται στην πρώτη δημοσίευση του διηγήματος την οποία είχε υπόψη της η Edmonds.

σαν το μήλο... <i>Η αγάπη βράχους καταλεί, και τα θεριά 'μερόνει...</i> Ο Δήμος ήτανε πολύ καλός. Έλεγα πολλές φορές ναν του ειπώ το μυστικό μου, ναν του ειπώ πώς ήτανε η 'δική μου αγάπη, μα που 'ντρεπόμουνα! – τι θάλεγε σαν το μάθαινε; (Καρκαβίτσας 1885: 509).	than once I was nearly betraying my secret, and about to tell him that he had my whole love... but I could never say it, maidenly shame was too strong for me. What might he not have said if I had told him? (Edmonds 1892c: 239).
– Αφεντικό, σου 'μολόησε κανένας τίποτες; Μπας και σου 'μίλησε το κορίτσι του Γύφτου; – Μα 'σαν τι να μου 'μολογήσουν; Δεν καταλαβαίνω. Και αληθώς δεν ενόουν τι εσήμαινον του Γιαννιού αι ερωτήσεις. – Μα το λοιπόν τι με παλεύεις έτσι και με φέρνεις γύρα σαν η αλπού την κλώσσα με τα π'λια; (Δροσίνης 1888: 71, η έμφαση δική μου).	“Effendi, has some one been <i>confessing</i> anything to you? Has the gipsy’s girl been here and talked with you?” “What should they <i>confess</i> to me?” I could not understand this. <i>What could these questions of Giannios really mean?</i> “Why, then, do you try to entrap me in this way, and to twist me round as the fox does the hen when he’s after her chicks?” (Δροσίνης 1892: 24, η έμφαση δική μου).

Ενίοτε η μεταφράστρια υιοθετεί μια αφηγηματική τεχνική διαφορετική από αυτήν των ελλήνων συγγραφέων όπως στο παραπάνω απόσπασμα, όταν μεταφέρει τις σκέψεις του αφηγητή του Δροσίνη σε ελεύθερο λόγο. Το ίδιο και όταν αποδίδει, επί το πλείστον, περιγραφικά, σημεία στα οποία ο ίδιος συγγραφέας, πειραματιζόμενος με τη χρήση του ελεύθερου πλάγιου λόγου, μπολιάζει τον λόγο του αφηγητή με το προφορικό ιδίωμα ενός προσώπου (ή του κοινωνικού περίγυρου) αλλά το διαχωρίζει με γραφικούς δείκτες (εισαγωγικά).

Εις το γειτονικόν χωρίον Αγριοβοτάνι είχαν ιδή άλλοτε κατά τινα πανήγυριν την χήραν του μακαρίτου Γιάννη Κούτρη, άτεκνον και μη υπερβάσαν έτι το τριακοστόν έτος. Περιουσίαν δεν είχεν, είχεν όμως «τέσσαρα φορτώματα προικιά και αρματωσιά πλείότερο από	In the neighbouring village of Agiovotani [sic] he once saw the widow of the late Gianni Koutri, who had no children and was not more than thirty, with fifty rows of silver ornaments round her neck, and four cart-loads of dowry
--	--

πενήντα κολοννάτα, έπειτα ήτον αρχοντοπούλα η Παναγιού, [...] και από υγεία, άλλο τίποτε! δεν είχε φόβο να χηρέψη και δεύτερη φορά. Σου ήταν μια αντρογυναίκα ίσα μ' εκεί 'πάνω που 'σήκωνε δυο κοιλιά ρόβι που θα 'πη πενήντα οκάδες έτσι παίζοντας 'ς την πλάτη και το 'πάγαινε απ' ταλώνια 'ς το σπίτι του πατέρα της, δυο τουφεκιαίς δρόμο» (Δροσίνης 1883: 767).	clothes. She was a healthy woman – not likely to leave him a widower a second time; she was strong, too –as strong as himself– and could lift two heaps of black vetch on her shoulders as if it were play-work, and carry them to the threshing floor at her father's two gunshots off (Edmonds 1893: 292-293).
--	---

Μια άλλη μορφή παρεμβάσεων, οι οποίες επιφέρουν είτε συνειδητά είτε από παρανόηση την επαναγραφή του πρωτοτύπου, αφορούν στη μεταβίβαση της δράσης ή της ψυχικής ενέργειας σε διαφορετικά υποκείμενα από αυτά του κειμένου προέλευσης.²⁸ Ένα παράδειγμα συναντάμε στη *Μητρυιά*, στο σημείο που ο νεαρός ήρωας αναλογίζεται τον αποτροπιασμό των φοιτητών του πατέρα του αν ανακάλυπταν ότι με τη μέλλουσα σύζυγό του ήταν ερωτευμένος και ο ίδιος. Παρερμηνεύοντας το αρχικό νόημα, το μεταφρασμένο κείμενο επιτείνει το στοιχείο της συναισθηματικής ταραχής του Παύλου που σκέφτεται αρχικά την αντίδραση του ίδιου του πατέρα του:

²⁸ Ανάλογα παραδείγματα με αναφορά στις μεταφράσεις του παλαμικού ποιήματος «Τα νιάτα της γιαγιάς» (1884) και του «Χρύσανθου» (1885) συζητά η Assinder (2012a: 116-117, 127).

Ω, και αν εγνώριζον αυτοί οι <i>συμμεριζόμενοι</i>, τι έκρυπτεν εις τα βάθη του λογισμού του, αυτός ο άφωνος, ο συγκεκινημένος, ο καθήμενος εκεί επί του βάθρου του παραθύρου ... αν απεκάλυπτον ότι υπό τον υιόν εκείνον τον προσφιλή κρύπτεται τετρωμένος αντεραστής!... Φοβερά θα ήτο η επανάστασις των σκέψεων, αίτινες θα ηγείροντο αίφνης εντός των πολυπληθών εκείνων κρανίων, τα οποία έβλεπεν αμαυρά ενώπιόν του ... (Ξενόπουλος 1890α: 43-44).	Ah! if he [his father] had known something of these joy sharers whom he thus classed together in his discourse, of that one in particular who was sitting silent and unmoved in the shadow of the window ... if it were revealed that, under the figure of a son, a mortified rival was concealed, what a fearful revulsion of ideas would be aroused on a sudden among that hosts of heads that were ranged before him! (Xenopoulos 1897: 57-58).
---	---

Τέτοιες αλλοιώσεις ερμηνευτικής χροιάς γίνονται δραστικότερες όταν η απόδοση στα αγγλικά επαναπροσδιορίζει τον ρόλο του αφηγητή ή την εικόνα των κεντρικών προσώπων. Έτσι στο *The Herb of Love*, η συμβολή του αφηγητή στην ανασύσταση της προφορικής ιστορίας και η συγγραφική αυτοσυνειδησία του επιτονίζονται:

Αδύνατον ν' αναγράψω την εκ του στόματος του αγρότου αφήγησιν. Θα ήτο ασαφής, ανεπαρκής, καθό προϋποθέτουσα ακροατήν γνώστην των τόπων, των προσώπων και των καθόλου αγροτικών ηθών (Δροσίνης 1888: 73).	It was not possible for me to write down this story as it flowed from the mouth of the young rustic. It would have been blurred and indistinct <i>if I had not endeavoured to make the reader acquainted with the actors and the scenes, and with the whole of Greek peasant life</i> (Δροσίνης 1892: 34, η έμφαση δική μου).
---	--

Στη *Μητρυιά*, πάλι, η μεταφραστική προσαρμογή των συλλογισμών του ήρωα υπονομεύει τον «αδαμάντινον» χαρακτήρα της αγαπημένης του Ερμινίας Ζιβρά, εκθέτοντας την επιπολαιότητα της ένθερμης συμπεριφοράς της απέναντι στον ευαίσθητο νεαρό άνδρα.

Εκολακεύετο όμως υπό της ιδέας –το ανωμολόγει μετά συντριβής,– ότι τον αντηγάπα. Τι ανόητος! Την αγάπην, την οποίαν εδείκνυν ανυποκρίτως εις αυτόν, αποβλέπουσα εις την εκτίμησιν και τους σκοπούς του πατρός του, γνωστούς βεβαίως προ πολλού εις αυτήν, <i>παρεξήγησε μετά νεανικής αφροσύνης</i> . (Ξενοπούλος 1890α: 27, η έμφαση δική μου).	And he had deceived himself by thinking that his love was returned. What folly! The affection that she had manifested so frankly was merely the result of the esteem she bore to his father, whose intentions, doubtless, had been long known to her, and in showing this affection to him as she had done <i>was merely the inconsiderateness of a girl</i> . (Xenopoulos 1897: 38, η έμφαση δική μου).
--	--

Γεγονός είναι ότι η άγνοια της νεοελληνικής γλώσσας στη Μεγάλη Βρετανία²⁹ και η υποδεέστερη θέση της μεταφρασμένης ελληνικής πεζογραφίας στο λογοτεχνικό σύστημα υποδοχής επέτρεπαν όχι μόνο την ιδιοποίηση αλλά και την ασυνέπεια: με άλλα λόγια, η περιφερειακή θέση της γλώσσας και του πολιτισμού των νεότερων Ελλήνων στην πολιτισμική ιεραρχία της Αυτοκρατορίας άφηναν στην Edmonds όλο το περιθώριο όχι μόνο να αποκλίνει (λόγω επιλογής ή ανεπάρκειας) από το κείμενο-πηγή αλλά και να το παραμορφώνει ελεύθερα. Χαρακτηριστικά, στην απόδοση της βραβευμένης «Χρυσούλας», η μεταφράστρια δεν δίστασε να συμπτύξει τα πρώτα τέσσερα μέρη του διηγήματος και να εξοβελίσει όλα τα υπόλοιπα που αφορούν στην ειρωνική κριτική του τρόπου ζωής και των υλιστικών ηθών της επαρχιακής πόλης. Ενδιαφέρουσα συνέπεια της ριζικής αυτής μεταποίησης είναι ότι στο μετάφρασμα ο εξωραϊσμένος συμβιβασμός του γάμου της ηρωίδας με έναν άξιο συγχωριανό της δίνει τη θέση του στη χριστιανική ελπίδα ότι θα εισακουστεί η προσευχή της κατατρεγμένης κόρης. Στην ουσία, το κείμενο διασκευάστηκε για το οριενταλιστικό περιοδικό *The Eastern and Western Review*, που το φιλοξένησε μαζί με λαογραφικά άρθρα της Edmonds, σε μια συμπαθητική ιστορία ορφάνιας και μια απλοποιημένη εικόνα πριμιτιβισμού. Με άλλα λόγια, το διήγημα μετατράπηκε σε «σκίτσο» και το «χαριέστατον» ειδύλλιο σε «σκηνή» αγροτικών ηθών.

²⁹ Όπως εύστοχα παρατηρεί η Assinder (2012: 106): “While it was not the authority of the translated culture she wished to assume, but the protection offered by others’ ignorance of it, Edmonds produced her translations secure in the knowledge that for her reviewers, Modern Greek offered but a holiday from the Classics”.

*

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι, μολονότι οι γλωσσικές αδυναμίες της μεταφράστριας όπως και τυχόν εκδοτικές απαιτήσεις (π.χ. για την έκταση των δημοσιευμάτων) συνήργησαν στην αλλοίωση των πρωτότυπων κειμένων, ο στόχος της μεταφραστικής διαπραγμάτευσης που ανέλαβε η Edmonds δεν ήταν να καταργήσει την ξενικότητα του νεοελληνικού πολιτισμού αλλά να την καταστήσει περισσότερο γραφική, και ως εκ τούτου ευκολότερα αποδεκτή. Από την άποψη αυτή δεν είναι χωρίς σημασία η μετάθεση της δράσης στη μετάφραση της «Χρυσούλας» από το 1852 σε έναν απροσδιόριστο χρόνο:

Εν έτει 1852, τη 14η Σεπτεμβρίου, ημέρα καθ' ην η ορθόδοξος εκκλησία εορτάζει την Ύψωσιν του τιμίου και ζωοποιού Σταυρού, [...] (Δροσίνης 1883: 765).	It was the 14th September (old style), the day when the Orthodox Church celebrates the uplifting of the life-giving Cross, [...] (Edmonds 1893: 291).
---	---

Εκδήλωση μιας προσέγγισης που πολιτογραφούσε τον νεοελληνικό πολιτισμό στον εθνογραφικό ορίζοντα προσδοκιών του κοινού της Αυτοκρατορίας, η μετάφραση ταύτιζε ουσιαστικά ένα γοητευτικό λαογραφικό παρελθόν με την Ελλάδα του παρόντος, εξουδετερώνοντας τα όποια νεωτερικά σημάδια ή συμπτώματά της.³⁰ Είχε, λοιπόν, δίκιο ο αβρόφρων άγγλος εκδότης Thomas Fisher Unwin όταν ζητούσε από τον εκλεκτό έλληνα επιτετραμμένο να λάβει “another Greek Story in English dress” (Παράρτημα, επιστολή αρ. 1): πράγματι, η ελληνική πεζογραφία εμφανιζόταν στη μεταφραστική σκηνή της Μεγάλης Βρετανίας με αγγλικό ένδυμα.

³⁰ Η μετάθεση στο παρόν είναι εμφανής στον πρόλογο του *The Herb of Love*. Όταν, μάλιστα, η Edmonds περιγράφει εκεί την αθώα ελευθερία των νεαρών βουκόλων της Εύβοιας αντλεί από τη «Χρυσούλα» (Edmonds 1893: 293-294) που μάλλον μετέφραζε το ίδιο διάστημα. Η προβολή του παρελθόντος στο παρόν ανακυκλώνεται. Πρβλ. το σχόλιο του κριτικού της *Daily Chronicle* (“In one volume” 1892) “the translator assures us that they ‘may be accepted as a true picture of many parts of Euboea at the present time’” που αναπαράγεται ανενδοίαστα στο «Αναγνώστηριον» της *Εικονογραφημένης Εστίας* (1892: 222): «και η μεταφράστρια μας διαβεβαιού ότι δύνανται να ληφθώσιν ως πιστή ζωγραφία πολλών μερών της Ευβοίας εν τω παρόντι χρόνω». Στα συμφραζόμενα αυτά ηχούν ειρωνικά οι αυτάρεσκες φράσεις του Ξενόπουλου για τις μεταφράσεις των έργων του: «Πολλά έργα μου τα διάβασαν μ’ ευχαρίστηση και στην Ευρώπη, [...]. Αλλά δεν ήταν βέβαια ‘ευρωπαϊκά’ σαν μερικά νεώτερα. Ελληνικά ήταν, και σαν ελληνικά τα γουστάρησαν κι’ οι ξένοι». Βλ. «Η ζωή μου σαν μυθιστόρημα», στο Ξενόπουλος (2009: 458-459 [12 Φεβρ. 1939]).

Βιβλιογραφικές αναφορές

- «Αναγνωστήριον» (1892). *Εικονογραφημένη Εστία* 40 (Ιαν.-Ιούν.): 221-223.
- [“Advertisement”] (1892). *The Athenaeum* 3379 (30 Ιουν.): 176.
- Agathocleous, Tanya (2011). *Urban Realism and the Cosmopolitan Imagination in the Nineteenth Century*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Altick, Richard D. (1998). *The English Common Reader: A Social History of the Mass Reading Public, 1800-1900*, with a foreword by Jonathan Rose, 2η έκδ. Columbus: Ohio State University Press.
- Assinder, Semele (2012a). *Greece in British Women’s Writing, 1866-1915*. Αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή. University of Cambridge.
- (2012b). “‘To Say the Same Thing in Different Words’: Politics and Poetics in Late Victorian Translation from Modern Greek”. *Journal of International Women’s Studies* 13.6: 72-84. (Διαθέσιμο στο <http://vc.bridgew.edu/jiws/vol13/iss6/7>).
- Βαρελάς, Λάμπρος (2014). *Μετά θάρρους ανησυχίαν εμπνέοντος: Η κριτική πρόσληψη του Γ.Μ. Βιζυηνού (1873-1896)*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press.
- Γκότση, Γεωργία (2004). *Η ζωή εν τη πρωτευούση: Θέματα αστικής πεζογραφίας από το τέλος του 19ου αιώνα*. Αθήνα: Νεφέλη.
- (2014). «‘Αναγινώσκονται, κρίνονται και εκτιμώνται, –να το είπωμεν;– περισσότερον ή εν Ελλάδι’: Νέα στοιχεία για την πρόσληψη του Γ.Μ. Βιζυηνού στην Αγγλία, 1883-1896». *Πόρφυρας* 150: 327-342.
- (υπό δημοσίευση). «Οι Νεοέλληνες στον καθρέφτη του ξένου: Συμβολή στη μελέτη των ελληνοβρετανικών πολιτισμικών δικτύων, 1870-1900». *Ελληνικότητα και ετερότητα: Πολιτισμικές διαμεσολαβήσεις και «εθνικός χαρακτήρας» στον 19ο αιώνα* (ΕΙΕ, 14-17 Μαΐου 2015). Πρακτικά συνεδρίου. Αθήνα: Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.
- Codell, Julie F. (2004). “Unwin, Thomas Fisher (1848-1935)”. *Oxford Dictionary of National Biography*. Oxford University Press. Online έκδ., Μάιος 2015. (Διαθέσιμο στο <http://www.oxforddnb.com/view/article/47454>).

- Δημήτριος Βικέλας – Γεώργιος Δροσίνης: *Εναγώνιος διάλογος για τα γράμματα και τον πολιτισμό* (2015). Φιλολ. επιμ.-εισ.,-σημ.-σχόλια Γιάννης Παπακώστας. Κηφισιά: Σύλλογος «Οι Φίλοι του Μουσείου Δροσίνη».
- Δημητρούλια, Τιτίκα – Γιώργος Κεντρωτής (2015). *Λογοτεχνική μετάφραση: Θεωρία και πράξη*. Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα (www.kallipos.gr).
- Δροσίνης, Γεώργιος (1883). «Χρυσούλα. Διήγημα βραβευθέν εν τω Α΄ διαγωνισμῷ της Εστίας». *Εστία* 16.414: 765-780.
- (1888). «Το βοτάνι της αγάπης». *Εστία* 631-640: 68-73, 85-90, 100-106, 116-120, 129-135, 149-153, 164-169, 181-184, 198-201 και 218-221.
- (1892). *The Herb of Love*. Λονδίνο: T. Fisher Unwin.
- (2001). *Απαντα*. Τόμος 7: *Σκόρπια φύλλα της ζωής μου*, φιολ. επιμ. Γιάννης Παπακώστας, μέρος 1: 3η έκδ., μέρος 2: 2η έκδ. Αθήναι: Σύλλογος προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων.
- (2003). *Απαντα*. Τόμος 11: *Ημερολόγια*, φιολ. επιμ. Γιάννης Παπακώστας. Αθήναι: Σύλλογος προς διάδοσιν ωφελίμων βιβλίων.
- Drosines, G. and A. Kourtides (1892). *Stories from Fairyland by George Drosines and The Cup of Tears and Other Tales by Aristotle Kourtidos*. Translated from the Greek by Mrs. Edmonds. Λονδίνο: T. Fisher Unwin.
- Edmonds, E.M. (1881). *Fair Athens*. Λονδίνο: Remington and Co.
- (1883). *Hesperas*. Λονδίνο: Kegan Paul, Trench and Co.
- , μτφρ. (1885). *Greek Lays, Idylls, Legends, &c.: A Selection from Recent and Contemporary Poets*. With introduction and notes. Λονδίνο: Trübner & Co.
- , μτφρ. (1886). *Greek Lays, Idylls, Legends, &c.: A Selection from Recent and Contemporary Poets*. With introduction and notes. Revised and enlarge edition. Λονδίνο: Trübner & Co.
- (1888). “Modern Greek Poets”. *The Woman’s World* 1: 315-322.
- (1891). “Athenian Magazines”. *The Ladder* 4: 255-256.
- (1892a). “Prefatory”. Γεώργιος Δροσίνης, *The Herb of Love*. Λονδίνο: T. Fisher Unwin, 7-8.
- (1892b). *The History of a Church Mouse*. Λονδίνο: Lawrence & Bullen.
- (1892c). “Scenes from Greek Life: Chrysanthos. From the Greek of Andreas Karkavitsas”. *The Eastern and Western Review* 2.3: 235-240.

- (1893). "Scenes in Greek Life: Chrysoula. After the Greek of George Drosines. (*A Sketch*)". *The Eastern and Western Review* 3.4: 291-295.
- (1897). "Prefatory". Gregory Xenopoulos, *The Stepmother: A Tale of Modern Athens*, done into English by Mrs. Edmonds. Λονδίνο & Νέα Υόρκη: John Lane: The Bodley Head, 5-9.
- "Fiction" (1897). *The Speaker: The Liberal Review* 16 (25 Σεπτ.): 352.
- Hale, Terry (2006). "Readers and Publishers of Translations in Britain". Peter France, Stuart Gillespie (γεν. επιμ.), *The Oxford History of Literary Translation in English*, τόμ. 4: 1790-1900, επιμ. Peter France – Kenneth Haynes. Οξφόρδη & Νέα Υόρκη: Oxford University Press, 34-47.
- "In One Volume" (1892). *The Daily Chronicle* 9.494 (15 Αυγ.): 3.
- Καρκαβίτσας, Ανδρέας (1885). «Ο Χρυσάνθος: Διήγημα». *Εβδομάς* 87 (27 Οκτ.): 507-509.
- Κουρτίδης, Αριστοτέλης Π. (Αμίλιος Ειμαρμένος) (1883). *Παιδικά διηγήματα*. Εν Αθήναις: Εκ του τυπογραφείου Ανδρέου Κορομηλά.
- Lefevere, André (1992). *Translating Literature: Practice and Theory in a Comparative Literature Context*. Νέα Υόρκη: The Modern Language Association of America.
- "List of Members" (1892-1893). *The Journal of Hellenic Studies* 13: xvii-xxix.
- "London Publishers. Mr. T. Fisher Unwin" (1893). *The Bookman* 4.20: 51.
- "Mademoiselle Ixe. By Laone Falconer. Pseudonym Library. London: T. Fisher Unwin" (1890). *The Sporting Gazette* (27 Δεκ.): 1814.
- Mahn, Churnjeet (2012). *British Women's Travel to Greece, 1840-1914: Travels in the Palimpsest*. Farnham, Surrey: Ashgate.
- Nokes, the Nooze-Boy (1891). "Our book-stall". *Funny Folks: A Weekly Budget of Funny Pictures, Funny Notes, Funny Jokes, and Funny Stories* 866 (27 Ιουν.): 218.
- Ξενοπούλος, Γρηγόριος (1890α). *Μητρική: Διήγημα*. Εν Αθήναις: Βιβλιοπωλείον της Εστίας (Παράρτημα της Εστίας).
- (1890β) (Γρ. Δ. Ξ.). [Προλογικό σημείωμα]. *Μητρική: Διήγημα*. Εν Αθήναις: Βιβλιοπωλείον της Εστίας (Παράρτημα της Εστίας), χ.σ.
- (1893) (Γρ. Ξ.). «Σύγχρονοι ξένοι συγγραφείς: Ελισάβετ Μ. Έδμονδς». *Εστία Εικονογραφημένη* 32 (Ιούλ.-Δεκ.): 89-90.

- (2009). *Αυτοβιογραφικά κείμενα (1919-1948)*, 2 τόμοι, φιλολ. επιμ. Μαρία Τριχιά-Ζούρα. Αθήνα: Ίδρυμα Κώστα και Ελένης Ουράνη.
- Roessel, David (2002). *In Byron's Shadow: Modern Greece in the English and American Imagination*. Οξφόρδη: Oxford University Press.
- [Σημείωμα σύνταξης] (1890). *Εβδομάς* 35: 3.
- Σταυροπούλου, Ερασμία-Λουΐζα (1986). *Βιβλιογραφία μεταφράσεων νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: ΕΛΙΑ.
- "Sketch" (1892). *The Woman's Herald* (11 Ιουν.): 8.
- Stark, Susanne (1999). "Behind Inverted Commas": *Translation and Anglo-German Cultural Relations in the Nineteenth Century*. Clevedon & Philadelphia: Multilingual Matters.
- (2006). "Women". Peter France, Stuart Gillespie (γεν. επιμ.), *The Oxford History of Literary Translation in English*, τόμ. 4: 1790-1900, επιμ. Peter France – Kenneth Haynes. Οξφόρδη & Νέα Υόρκη: Oxford University Press, 125-131.
- "The Circulating Library: The Diary of a Reader" (1892). *The Bookman* 2.12: 184-185.
- "The Stepmother" (1897). *The Bookman* 12.71: 129.
- Tozer, H.F. (1881). "Loukis Laras: Reminiscences of a Chiote Merchant during the War of Independence. By D. Bikélas. Translated from the Greek by J. Gennadius. (Macmillan)". *The Academy* 465 (2 Απρ.): 237-238.
- "The Herb of Love" (1892). *Novel Review* 1.6: 560.
- "Theocritus-up-to-date" (1892). *Pall Mall Gazette* (3 Σεπτ.): 3.
- Φαρίνου-Μαλαματάρη Γ. (1990) «Οι πρόλογοι των πεζών έργων του Γρ. Ξενόπουλου». *Φιλολογος* 60: 95-188 και 61: 190-200.
- (1997). «Γρηγόριος Ξενόπουλος. Παρουσίαση – Ανθολόγηση». *Η παλαιότερη πεζογραφία μας: Από τις αρχές της ως τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο*, τόμ. 9: 1900-1914. Αθήνα: Σοκόλης, 288-377.
- Venuti, Lawrence (1995). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. Λονδίνο & Νέα Υόρκη: Routledge.
- Xenopoulos, Gregory (1897). *The Stepmother: A Tale of Modern Athens*, done into English by Mrs. Edmonds. Λονδίνο & Νέα Υόρκη: John Lane.

Παράρτημα
Επιστολές της E. M. Edmonds και του Thomas Fisher Unwin
προς τον Ιωάννη Γεννάδιο.³¹

1) Επιστολή του Thomas Fisher Unwin προς τον Ιωάννη Γεννάδιο σε επιστολόχαρτο με το λογότυπο και τη διεύθυνση του εκδοτικού οίκου του. Επισυνάπτεται στο αντίτυπο του βιβλίου *The Herb of Love* (αρ. κατ. MGL 689.5) της Γενναδείου Βιβλιοθήκης.

May 27th 18[92]

To His Excellency M. Gennadius
 2. Eaton Square,
 S.W.

Dear M. Gennadius,

Will you accept advance³² copy of another Greek Story in English dress.³³ I am not going to publish it just yet, but thought you would like to see it, and³⁴ so sent it.

With very kind regards,

Believe me,

Faithfully Yours,

T Fisher Unwin

³¹ Οι επιστολές και η φωτογραφία του γράμματος της Edmonds δημοσιεύονται με την ευγενική παραχώρηση της διεύθυνσης της Γενναδείου Βιβλιοθήκης, την οποία ευχαριστώ και από εδώ.

³² Το βιβλίο κυκλοφόρησε τον Ιούλιο του ίδιου χρόνου, όπως δείχνουν οι διαφημίσεις του στον βρετανικό Τύπο.

³³ Το πρώτο τέτοιο βιβλίο ήταν η μετάφραση της *Αμαρυλλίδος*.

³⁴ Συντομογραφημένο στο κείμενο.

2) Επιστολή της E. M. Edmonds προς τον Ιωάννη Γεννάδιο. Επισυνάπτεται στο αντίτυπο του βιβλίου *The History of a Church Mouse* (αρ. κατ. V162) της Γενναδείου Βιβλιοθήκης.

Carisbrook

Blackheath

Decr 92

Dear Mr Gennadius

I send you my Xmas child's story book, begging that you will kindly give it to one of your young friends. With many good wishes for Xmas and the New Year, hoping that 1893 will bring you every happiness.

I remain

Yours Ever sincerely

E. M. Edmonds

3) Επιστολή της Edmonds προς τον Ιωάννη Γεννάδιο. Επισυνάπτεται στο αντίτυπο του βιβλίου *The Stepmother* (αρ. κατ. MGL-X 53/CM 59E) της Γενναδείου Βιβλιοθήκης (Εικόνες 4 και 5).

Carisbrook

Blackheath

July [189]7

My dear Mr Gennadius

I had quite forgotten the existence of this trivial little book until yesterday when a parcel of them came from John Lane who took it some two years since. It is not worth your perusal. The author sent me time after time his volumes, hoping that I would translate some[,] that at last I did this one into English. Mr Xenopoulos is or was a writer in the 'Εστία[,] bought the magazine of that name of Drosines[,] failed in it, married a wife, and that was a failure, wants to get rid of her

and cannot.³⁵ I dare say that he has been in despair of ever hearing anything about the English translation of his sentimental little tale, but in a few days he will be consoled so far. I should not have burdened you with it, but for your casual question on Sunday Evening “Are you writing anything”? I hope that you did not lose the train you went for, and that you took no cold for sitting in the garden.

With kindest regards

Believe me

Ever Yours sincerely

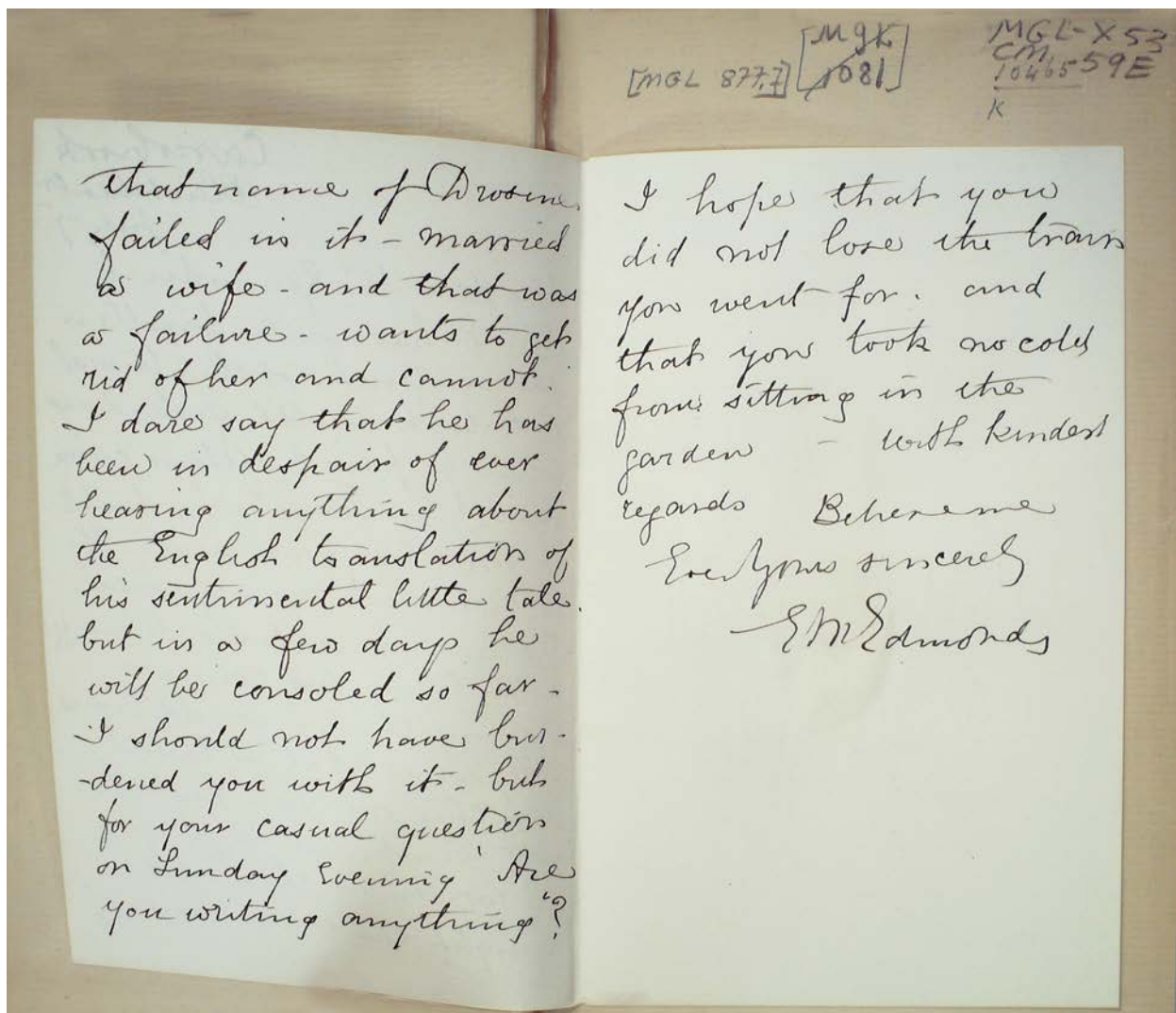
E M Edmonds

³⁵ Αναφέρεται στον αποτυχημένο γάμο του, το 1894, με την Ευφροσύνη Διογενίδη από την οποία χώρισε ενάμιση χρόνο μετά (Φαρίνου-Μαλαματάρη 1997: 290).

[MGL 877.7] [MGL 1081] MGL-X53
 CM 1046559E
 K

Carobrook
 Blackheath
 July 7

My dear Mr Genadios
 I had quite forgotten
 the existence of this trivial
 little book until yesterday
 when a parcel of them came
 from John Lane who took
 it some two years since. It
 is not worth your perusal.
 The author sent me time
 after time his volumes,
 hoping that I would trans-
 late some that at last I
 did this one into English.
 Mr Xenopoulos is or was
 a writer in the *Esprit*
 bought the magazine of

Εικόνες 4-5. Πηγή: Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών, Γεννάδειος Βιβλιοθήκη